

ODEON

een uitgave van

DE NATIONALE
OPERA

Nº 129 / 2023

ANIMAL FARM: EEN NIEUWE OPERA NAAR ORWELLS KLASSIEKER

P. 15

PERLE NOIRE: EEN VOORSTELLING VÓÓR JOSÉPHINE BAKER

P. 26

ÄNDERE DIE WELT!: EEN COLLAGE- VOORSTELLING OVER REVOLUTIE

P. 40

HET ZWANENMEER: HET 'BALLET DER BALLETTEN'

P. 52

NATIONALE OPERA & BALLET

Julia Bullock

Beste lezer,

Het is weer bijna zover: het Opera Forward Festival 2023 komt er aan. Het festival richt zich vanuit het thema 'Liberation' op verschillende vormen van vrijheid, bevrijding en revolutie. In deze Odeon leest u alles over de voorstellingen binnen OFF, de contextprogrammering tijdens het festival, én de artiesten die zich inspinnen om van Opera Forward Festival 2023 weer een daverend succes te maken.

Op vrijdag 3 maart openen we het festival met de wereldpremière van *Animal Farm*. Na zijn befaamde en succesvolle wereldpremière van *A Dog's Heart* in 2010 bij De Nationale Opera, buigt de Russische componist Alexander Raskatov zich opnieuw over een literair meesterwerk dat ook nu weer bij De Nationale Opera in wereldpremière mag gaan. Met zijn opera-adaptatie van *Animal Farm* laat hij een jarenlange droom van regisseur Damiano Michieletto in vervulling gaan: Raskatov en Michieletto buigen zich samen over een van de meest fameuze politieke parabels, die in de loop der jaren niet aan relevantie heeft ingeboet. In deze Odeon leest u een interview met componist Raskatov, vindt u meer informatie over het materiaal waarop de opera werd gebaseerd én krijgt u een kijkje in de keuken van onze rekvisietenafdeling: want hoe in vredesnaam een werkende gehaktmolen te voorzien van realistisch ogend gehakt?

Een week later, op 9 maart, is er de tweede première binnen het Opera Forward Festival. Voor *Perle Noire: Meditations for Joséphine* doken zangeres Julia Bullock, schrijver Claudia Rankine, componist en musicus Tyshawn Sorey en regisseur Peter Sellars in het levensverhaal van het zwart-Amerikaanse icoon Joséphine Baker, en spannen zij zich in haar muzikaal te bevrijden uit haar "gevangenschap in een wit narratief" – aldus Bullock in een interview in deze Odeon. Ook kunt u in deze Odeon kennismaken met eigenzinnige werkwijze van componist Tyshawn Sorey.

Voor de derde voorstelling binnen het Opera Forward Festival, *Ändere die Welt!*, worden de vruchten geplukt van eerdere festival edities: de collagevoorstelling combineert bestaand opera- en liedrepertoire met spoken word en elektronische soundscapes – kunstvormen die tijdens de contextprogrammeringen van eerste OFF-edities al regelmatig de revue passeerden. Door vanuit een hedendaags perspectief te reflecteren op het concept van revolutie, met behulp van de muziek die in historisch roerige tijden tot stand kwam, stellen de makers van *Ändere die Welt!* zichzelf én de toeschouwer de vraag: 'hoe de wereld te veranderen?' Lees meer over deze 'revolutionaire' voorstelling in interviews met regisseur Mart van Bercel, spoken word-artiest Amara van der Elst en de zangers in de voorstelling, die grotendeels afkomstig zijn uit De Nationale Opera Studio.

Bovendien kunt u zich met het lezen van deze Odeon voorbereiden op de uitgebreide contextprogrammering die het komende Opera Forward Festival rijk is en leest u over de waardevolle lessen die de studenten van zowel de theoretische als praktische kunst- en cultuuropleidingen in Nederland, die deelnemen aan de verschillende schoolprojecten binnen OFF, kunnen trekken.

Kortom: een Odeon boordevol vernieuwings- én bevrijdingsdrang, die u warm maakt voor een gloednieuwe festival editie.

We kijken ernaar uit u weer te ontvangen in ons theater!

Luc Joosten
Hoofd Dramaturgie De Nationale Opera

VOLG ONS OOK ONLINE

hetnationaleballet
denationaleopera
nationaleoperaballet

@nationaleoperaballet

Nationale Opera & Ballet

Nationale Opera & Ballet

@DutchNatOpera
@DutchNatBallet

Bezoek ons online
platform op
operaballet.nl/online/opera
voor:

- streams
(online voorstellingen)
- behind the scenes videos
- podcasts
- achtergrondartikelen
- games en quizen

324.892 VOLGERS
IN TOTAAL

Hoofdsponsor
Nationale Opera & Ballet

HOUTHOFF

Interview met Sophie de Lint

“We geven samen vorm aan de toekomst van opera”

Tekst: Wout van Tongeren

Het Opera Forward Festival is jaarlijks een hoogtepunt in het seizoen van De Nationale Opera. Vier vragen aan directeur Sophie de Lint over het festival.

Voor Het Opera Forward Festival wordt breed reclame gemaakt. Is het de bedoeling om er een heel ander publiek mee aan te trekken dan gewoonlijk naar onze producties komt?

“De vraag is eigenlijk groter: ‘voor wie maken we het festival?’ Ik denk dat we minstens drie doelgroepen kunnen aanwijzen. Er is ons vaste publiek, dat kan uitkijken naar spannende nieuwe opera’s van artiesten van wereldfaam, met fantastische zangers op het podium. Ook zijn er de toeschouwers die voor ons nieuw zijn; hen trekken we aan door het experimentele karakter van het festival en de urgente thema’s die we centraal stellen. Ten slotte maken we het festival voor artiesten met een interesse voor nieuwe opera en het maken ervan – en zeker ook voor onszelf.”

Wat heeft het festival artiesten dan te bieden?

“Opera Forward Festival is een platform voor de creatie van nieuwe opera’s, die gemaakt worden vanuit een grote urgentie. Neem *Animal Farm*. Regisseur Damiano Michieletto droomde er al jaren van om Orwells boek tot opera te bewerken. Het thema van dat boek is nog altijd schrikbarend actueel: de mechanismen van macht en onderdrukking zien we nog steeds op zoveel plekken in de wereld aan het werk.”
“Wij koppelden Michieletto aan componist Alexander

Raskatov met wie we in contact waren over een nieuw project, na zijn uiterst succesvolle opera *A Dog’s Heart* uit 2010. Er is, zoals we hoopten, een goede chemie tussen de twee makers. En dat straalt af op alle betrokkenen: er heerst een heel positieve, creatieve sfeer in de studio, ondanks de zwaarte van het verhaal. Het wordt ook echt een heel bijzondere opera: vol energie, buitengewoon theateraal en met een heel eigen muzikaal idioom. Het verhaal zal iedereen op de een of andere manier raken en je hebt helemaal geen voorkennis of operavervaring nodig om de kracht van deze voorstelling te kunnen ervaren. Ik geloof dat deze opera nog een lang bestaan beschoren zal zijn in het wereldrepertoire.”

***Animal Farm* is dus geboren uit de droom van een van de makers. Hoe zit dat bij de andere twee producties van het festival?**

“De initiatiefnemer van *Perle Noire: Meditations for Joséphine* is sopraan Julia Bullock, die geïntrigeerd was door het leven en werk van de zangeres en entertainer Joséphine Baker. Zij verzamelde makers om zich heen voor een persoonlijke, artistieke zoektocht: wie was de mens achter de bekende façade, achter de *stage personality* van Baker? Het resultaat is een geënceneerde liederencyclus van een geweldige groep artiesten. Zangeres Julia Bullock en regisseur Peter Sellars zijn beiden bekend en zeer geliefd bij ons publiek; maar dit is voor het eerst dat we samenwerken met schrijfster Claudia Rankine en componist Tyshawn Sorey. De laatste staat zelf ook op het podium, samen met zijn International Contemporary Ensemble.”

“Sorey is een van de toonaangevende Amerikaanse componisten van deze tijd en maakt een heel eigen combinatie van uitgeschreven compositie en improvisatie. Hij heeft de nummers

Sophie de Lint

van Baker op een spannende wijze ‘gehercomponeerd’; er is iets totaal nieuws uit ontstaan. Ik vind het een enorme verrijking om hem en zijn muziek via dit project te leren kennen.”

“*Ändere die Welt* is eveneens ontstaan vanuit een persoonlijke drive van de makers. Zij stellen zich de vraag hoe we verder kunnen komen in onze wereld, die op zoveel plekken in brand staat. Op het podium staat, naast zangers van de Opera Studio, ook spoken word-artiest Amara van der Elst, die haar teksten tijdens het repetitieproces schreef. De urgentie van haar en de andere makers om deze voorstelling te maken, is direct hoor- en voelbaar. Daarnaast staat muziek van componisten die ook ons vaste publiek zullen aanspreken, zoals Weill, Schumann en Wagner.”

Je zei dat De Nationale Opera het Opera Forward Festival ook ‘voor zichzelf’ maakt. Wat bedoel je daarmee?

“Het gaat niet om DNO als organisatie, maar om de kunstvorm opera, die wij mede via het festival willen blijven ontwikkelen. Opera Forward heeft ook een soort forumfunctie. Het is voor ons én voor het publiek ongelooflijk inspirerend om zoveel

verschillende artiesten samen te zien: componisten, regisseurs, schrijvers, zangers, musici... En niet te vergeten ook de studenten van verschillende kunstopleidingen, die korte opera’s maken over de onderwerpen waar zij zich mee bezighouden. Dat onderdeel van het festival is voor mij even belangrijk als de grote producties.”

“De vorm van een festival biedt de mogelijkheid om connecties te maken tussen alle artiesten en hun werk. En dat leidt direct of indirect weer tot nieuwe projecten. Zo trad Amara van der Elst vorig jaar al op tijdens de kleinschalige programmering in onze foyer. Het is helemaal in de geest van het festival dat zij nu een centrale positie heeft in een van de drie grotere producties.”

“Het festival draait om het maken van verbindingen: verbindingen tussen uiteenlopende artiesten en het genre opera, verbindingen tussen artiesten onderling en tussen artiesten en publiek. Door nieuwe ervaringen op te doen, en deze ervaringen met elkaar te delen, geven we samen vorm aan de toekomst van opera.”

Liberation – het thema van Opera Forward Festival 2023

Tekst: Lune Visser

Met grensverleggende muziek-theaterproducties, verdiepende programma's en bijzondere samenwerkingen zoekt De Nationale Opera binnen het Opera Forward Festival (OFF) naar nieuwe geluiden. Vrijheid en bevrijding is in deze festivaleditie het centrale thema: van de boerderijdieren die zich in *Animal Farm* bevrijden van het juk van hun meesters tot de vrijheidsdrang van de iconische performer Joséphine Baker en het streven naar een andere, betere wereld in *Ändere die Welt!*. Maar ook in de contextprogrammering, de gesprekken en de studenten-projecten speelt het thema een belangrijke rol. We vroegen verschillende betrokkenen bij het festival naar hun ideeën rondom bevrijding en vrijheid.

SJARON MINAILO

Operaregisseur en curator OFF LABS

"Het feit dat de meeste studenten die ik begeleid binnen de LABS (OFF-projecten waarin studenten op verschillende manieren aan de slag gaan met opera, red.) juist nog nooit met opera te maken hebben gehad, is voor mij – en voor de kunstvorm zelf – heel bevrijdend. Zij benaderen opera niet vanuit een traditie, een conventie of ideeën over wat opera zou moeten zijn, maar meer vanuit de essentie van de kunstvorm: de samenkomst van muziek, theater en toneelbeeld. Uiteindelijk is de belangrijkste rol van opera – en van kunst in het algemeen – om ruimte te geven aan de vrije verbeelding. We zijn in ons dagelijks leven zo gewend om rationeel en categorisch na te denken, dat we ons voorstellingsvermogen een beetje verwaarlozen. Opera, en haar hoge mate van 'onwerkelijkheid', dwingen ons om te denken in metaforen en emoties, en daarvoor om onze verbeeldingskracht te blijven gebruiken."

STEPHANIE PAN

Stemkunstenaar OFF SOUNDS

"Hoewel ik van origine klassiek ben geschoold, gaat mijn creativiteit op slot als ik denk aan klassieke zang. Vrijheid heb ik pas ontdekt toen ik mijn stem als 'instrument' ging beschouwen. Het is niet alleen een zangapparaat – het gaat veel verder dan dat. Het is een klankkast, het geeft ritme, het kan *sounds-capes* creëren en emoties vertolken. Die openbaring heeft me veel vrijer gemaakt, waardoor ik me nu als stemkunstenaar gemakkelijk met mijn fantasie kan verbinden. Muziek moet raken omdat het klopt – het moet een puur geluid uit jezelf zijn."

Barbara 't Jonck

Stephanie Pan

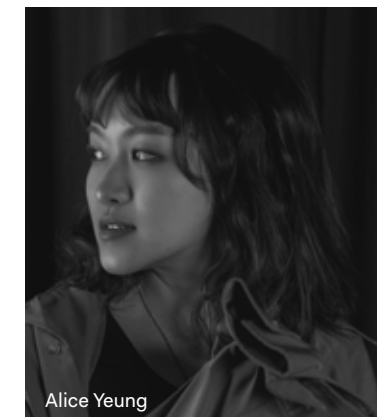
Sjaron Minailo

OTION

Mart van Berckel

Alice Yeung

ALICE YEUNG

Componist in OFF LABS: Performing Arts

"Binnen het project waar ik in de OFF LABS aan werk, ervaar ik vrijheid in het niet gebonden zijn aan slechts één muziekstijl: we zijn niet bang om klassieke operazang met techno, elektronische muziek of zelfs Artificial Intelligence-muziek te vermengen. Dat speciale gevoel van bevrijding wil ik ook overbrengen op het publiek; ik wil graag dat bezoekers de muziek begrijpen, zonder dat ze de tekst kennen. De contrasterende muziekstijlen helpen hierbij, door een specifiek gevoel en een passende sfeer te creëren – ze 'bevrijden' het publiek van opera in traditionele zin."

MART VAN BERCKEL

Regisseur *Ändere die Welt!*

"Vrijheid bestaat eigenlijk alleen binnen bepaalde kaders; zonder begrenzing kun je jezelf ook niet bevrijden. Een creatieproces is voor mij daarom een soort spanningsveld: wanneer leg je als maker opties vast en wanneer houd je juist de ruimte open om je te laten verrassen door wat er tijdens repetities gebeurt? Ik probeer vooral niet alles dicht te smeren voor de toeschouwer: ik laat vraagtekens bewust staan, zodat het publiek eigen interpretaties kan ontwikkelen. Juist dan blijf je als kijker actief en word je gemotiveerd om je fantasie aan het werk te zetten. Precies daarin ontstaat vrijheid."

BARBARA 'T JONCK

Deelnemer OFF LABS: Arts & Science

"Vrijheid ervaar ik op het moment dat iemand me in een discussie verrast met een antwoord waarvan ik denk: 'zo had ik het nog niet bekeken!' Door samen te reflecteren op opera, komen we tot allerlei nieuwe inzichten in de kunstvorm. Ook zijn in de groep studenten waarmee ik werk verschillende internationale perspectieven vertegenwoordigd, uit bijvoorbeeld Colombia, Zuid-Afrika, Iran en Hongkong. Daar worden soms heel andere werkwijzen gehanteerd binnen het kunstbeleid, wat weer impact heeft op de kunst zelf. De inzichten die je in dit soort gesprekken opdoet, zijn een verrijking van je eigen, Europese visie. Vrijheid in een dialoog zorgt voor een verruimde blik, en daaruit kunnen de mooiste dingen ontstaan."

OTION

Muziek-, dans- en spoken-word-artiest OFF SOUNDS

"Mijn grootste inspiratie vind ik in water – als OTION (*ocean*) word ik er altijd aan herinnerd dat ik in verbinding sta met iets dat groter is dan wij allemaal. Vrijer dan water bestaat bijna niet: het kan allerlei verschillende vormen aannemen, maar het blijft altijd hetzelfde element. Daarin herken ik mezelf, en het is ook te herkennen in mijn geluid en bewegingen. Met deze expressie van mijn eigen gevonden vrijheid, hoop ik ook het stukje vrijheid in de mensen om me heen aan te spreken – of ze in ieder geval op een bepaalde manier te bewegen. Dat onbegrensde gevoel bied ik op die manier ook aan hen."

Curator en docenten aan het woord over de OFF LABS

‘Het proces staat op de eerste plaats’

Tekst: Wout van Tongeren en Ewout Ganzevoort

Het Opera Forward Festival daagt de makers van de toekomst uit om de kunstvorm opera naar hun hand te zetten. Studenten van diverse kunstopleidingen laten zich inspireren door het genre en door elkaars ideeën en vakmanschap. Onder de noemer OFF LABS doen ze samen onderzoek en maken ze korte voorstellingen. Wij vroegen de curator van het programma en docenten van de betrokken opleidingen naar de betekenis van de LABS voor de deelnemende studenten.

SJARON MINAILO
Artist-Curator OFF LABS

“Wat me enorm opvalt: van alle studenten waarmee we in de LABS werken is er slechts een handjevol vaker dan een keer naar een opera geweest. Voor mij gaat de samenwerking daarom minder om het kweken van nieuwe operamakers, maar juist om het kweken van de *toeschouwers* van de toekomst. Mijn hoogste doel binnen OFF is om de nieuwe generatie kunstenaars te laten zien dat opera óók een kunstvorm is waardoor ze zich op zijn minst kunnen laten beïnvloeden. Daarnaast zie ik dat opera tegenwoordig de kruisbestuiving met andere kunstvormen enigszins heeft verloren; voor mij ligt de schoonheid van opera juist in de relatie tussen muziek, theater en alle andere kunstvormen die niet direct met de podiumkunsten te maken hebben. Door met studenten van veel verschillende disciplines te werken en andere kunstvormen meer centraal te stellen kunnen we die kruisbestuiving hopelijk weer een beetje dichterbij brengen.”

BERTHE SPOELSTRA
Artistiek leider Regieopleiding, Academie voor Theater en Dans, Amsterdam

“In je tweede studiejaar al een opera maken met alles erop en eraan! De LABS zijn voor onze studenten van groot belang. Er is geen andere plek waar studenten in zo'n vroeg stadium van hun studie kunnen ervaren wat het is om een opera te maken met alles wat daarbij hoort. Het project is bovenal een laboratorium: het proces staat op de eerste plaats, niet het resultaat. Hier gaat het om samenwerken: je laten inspireren door andere mensen van andere opleidingen, waarbij ieder vanuit zijn eigen discipline het project mede vormgeeft. Zo worden de regiestudenten uitgedaagd te denken vanuit de sterke kanten van zichzelf en van anderen. Om de machinerie van de opera optimaal te kunnen inzetten, moeten ze bovendien in lange lijnen denken: het creatieproces strekt zich uit over meerdere maanden, waarin de studenten ook aan andere projecten moeten werken. Dit alles maakt het project bijzonder uitdagend en buitengewoon waardevol.”

BART VISSER
Artistiek leider Opleiding Scenografie, Academie voor Theater en Dans, Amsterdam

“In de opera kun je verbindingen tussen werelden maken. Je kunt er kunstdisciplines verweven op een manier die je nergens anders vindt. De opera nodigt je als maker uit om te werken vanuit het principe van complementariteit: het idee dat je de ander nodig hebt om zelf te kunnen creëren. Je maakt de voorstelling met een team van mensen die elkaar bevragen en inspireren. Een gelaagd idee, zoals een opera dat is, kan nooit uit één hoofd komen. De muzikaliteit geeft deze kunstvorm een heel eigen expressieve kracht. In onze samenleving, waarin er een algemene hang lijkt te zijn naar rationalisering, kan het 'musische' iets fundamenteels aanspreken dat niet terug te leiden is tot een vorm van rationaliteit: dat waar je warm van wordt, waar je als mens voor leeft. Daarmee geeft deze vorm de scenografiestudenten ook veel ruimte om op een eigen, persoonlijke manier verbindingen te maken tussen inhoud en vorm.”

DRIE TRAJECTEN

Podiumkunsten, beeldende kunst en beleid.
Binnen OFF worden studenten uit verschillende disciplines uitgedaagd om zich te verhouden tot opera en muziektheater.

OFF LABS: PERFORMING ARTS

Vijf korte operaproducties, gemaakt door nog studerende componisten, regisseurs, dramaturgen, scenografen, componisten en productieleders. Op vrijdag 10 en zaterdag 11 maart presenteren zij hun voorstellingen in Studio Boekman. Reserveer je gratis ticket voor één van de timeslots, en je krijgt alle vijf de voorstellingen aaneengesloten te zien.

In samenwerking met de Academie voor Theater en Dans (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten), Conservatorium van Amsterdam, Koninklijk Conservatorium Den Haag, Codarts Rotterdam, Universiteit van Amsterdam en Meesteropleiding Coupeur.

OFF LABS: VISUAL ARTS

Wat gebeurt er als kunstenaars uit de beeldende of audiovisuele hoek zich door opera laten inspireren? Masterstudenten van het Sandberg Instituut (de masteropleiding van de Gerrit Rietveld Academie) maken gezamenlijk een performance die te zien is op vrijdag 3, zaterdag 4 en zondag 5 maart op het plein voor Nationale Opera & Ballet. Studenten van de masteropleiding Non Linear Narratives van de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten maken een documentaire operafilm die – met livemuziek – vertoond wordt in het Van Eesteren Museum in Nieuw West, op woensdag 8, vrijdag 10 en zaterdag 11 maart.

In samenwerking met Sandberg Instituut Amsterdam en Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag.

OFF LABS: ARTS & SCIENCE

Studenten van verschillende opleidingen kunstbeleid en -management vormen samen een denktank onder leiding van Mavis Carhillo. Ze nodigen spraakmakende gasten uit de cultuursector uit en verkennen samen ideeën over de toekomst van de kunsten. Dit programmaonderdeel is besloten.

In samenwerking met de Boekmanstichting, Erasmus Universiteit Rotterdam, Maastricht University, Rijksuniversiteit Groningen en Universiteit van Amsterdam.

MERİÇ ARTAÇ

Docent compositie, Conservatorium van Amsterdam en CODARTS, Rotterdam

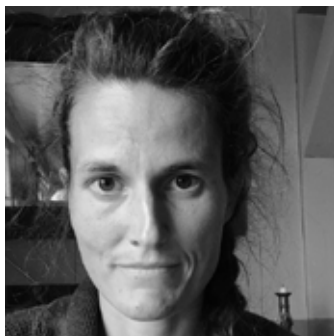
“Via LABS-samenwerkingen richten compositiestudenten zich op het creatieve proces in een team van makers. Ze krijgen de kans om hun kunstvorm vanuit verschillende perspectieven te bekijken en leren hoe ze samen een stuk kunnen creëren vanaf de kiem van een idee tot aan de uiteindelijke uitvoering. Dit niet-hiërarchische creatieve proces is een unieke ervaring; cruciaal voor toekomstige generaties componisten die met verschillende kunstvormen willen werken en de artistieke relaties tussen de makers willen begrijpen.”

HENRICA VAN DEN BERG

Coördinator Re:Master Opera, Sandberg Instituut, Amsterdam

“Opera ontstaat altijd vanuit de intensieve samenwerking tussen verschillende kunst disciplines. De studenten van onze master komen allemaal uit andere disciplines en hebben zeer uiteenlopende culturele achtergronden. Dat schuurt af en toe, maar zonder wrijving is er geen glans. Het samen maken van een operaperformance is daardoor bij uitstek een gezamenlijke ontdekkingsreis, die zeker ook tot buiten de kaders van de operatraditie leidt, in het experimenteren met westerse en niet-westerse muziek. In de OFF LABS vinden de studenten tegelijkertijd de ruimte om dat onderzoek te doen én de uitdaging om wat ze maken daadwerkelijk aan een publiek te tonen.”

RICARDA FRANZEN

Docent en programmacoördinator Master International Dramaturgy, Universiteit van Amsterdam

“De Master Dramaturgie is een anderhalfjarige universitaire studie waarin theorie en praktijk nauw met elkaar verweven zijn. Het OFF-traject gaat vrijwel op de eerste dag van de studie van start. Dat betekent voor de beginnende studenten dat zij meteen in collectief verband de kans krijgen om uit te proberen hoe zij dramaturgie willen beoefenen. De reflectie op dramaturgie krijgt daarmee meteen een ervaringsdimensie. Voor velen is het ook een eerste intensieve ontmoeting met wat opera is – en vooral kán zijn. Dat blijft niet abstract, het nadenken hierover is verbonden met de noodzaak van het project en hun eigen verantwoordelijkheid daarbinnen.”

CHRISTINE DELHAYE

Docent en programmacoördinator Master Kunst, cultuur en politiek, Universiteit van Amsterdam

“De studenten van de Master Kunst, Cultuur en Politiek zijn erg enthousiast om deel te nemen aan de LABS. Ze begrijpen dat dit een unieke kans is om kennis te maken met de kunstvorm, het complexe multimediale maakproces en de vele makers die vanuit verschillende artistieke disciplines bij dit proces betrokken zijn. Deze kennismaking stelt hen in staat om in hun rol van (toekomstige) beleidsmakers op een genuanceerde manier te reflecteren op de uitdagingen waar opera zich mee geconfronteerd ziet in het huidige kunstenveld, maar ook in bredere zin op de hedendaagse cultureel pluriforme samenleving.”

De contextprogrammering van het Opera Forward Festival

Van Alexander Raskatov tot Albert van Abbe

Tekst: Laura Roling

Het Opera Forward Festival (OFF) stelt de kunstvorm opera op verschillende manieren open voor nieuwe impulsen. Naast de drie grote producties (*Animal Farm*, *Perle Noire* en *Ändere die Welt!*) en de verschillende studentenprojecten (LABS) staat een rijke contextprogrammering vol muzikale optredens (SOUNDS) en prikkelende gesprekken (TALKS).

Spoken word-optreden van Benzokarim tijdens OFF 2022

Van 3 tot en met 12 maart kan het publiek in het festivalhart, de foyer van Nationale Opera & Ballet, rekenen op bijzondere ervaringen en verrassingen. De zaterdagmiddagen van 4 en 11 maart zijn hierbij uitschieters, met volledig gratis bij te wonen optredens en *artist talks*. De jonge operazangers van De Nationale Opera Studio verzorgen een muzikaal optreden en gevestigde artiesten in de operawereld, zoals regisseur Peter Sellars en componist Alexander Raskatov, delen hun ideeën over de kunstvorm. Maar op het programma prijken ook namen die de operaliefhebber waarschijnlijk (nog) niet bekend in de oren klinken, zoals die van Albert van Abbe (dj en producer van kunstzinnige techno) en OTION (een sterk door hiphop geïnspireerde muzikant, spoken word-artiest en danser).

Vertellen van verhalen

Een vreemde combinatie? Niet volgens Ted Tettero, die sinds 2020 als programmeur verantwoordelijk is voor het contextprogramma van het festival. "Opera draait in essentie om het vertellen van verhalen. Dat is wat de verschillende artiesten binnen dit programma ook doen, zij het in hun eigen vorm en in hun eigen taal. Dat het kan schuren, maakt het juist spannend."

Dat deze werelden elkaar binnen de muren van een operahuis ontmoeten, is volgens Tettero van groot belang. Het heeft betekenis om niet-klassieke artiesten en muziekstijlen in een operahuis te brengen. "Neem bijvoorbeeld dj en producer Albert van Abbe, die een optreden verzorgt met de Oekraïense operazangeres Maria Knygnitska. Wanneer hij zijn werk in een operahuis presenteert, dan neemt het publiek dit uiteraard

Optreden van mezzosopraan Katia Ledoux tijdens OFF 2022

heel anders waar dan om drie uur 's ochtends in een dampende club. De technobeats verdwijnen in een operahuis naar de achtergrond, terwijl het lyrische van zijn muziek juist op de voorgrond treedt."

Spoken word

Sinds de festivaleditie van 2021 zijn spoken word-optredens een vast en geliefd onderdeel van het contextprogramma. In dat jaar maakte Kurt Weills *Die sieben Todsünden* (*The Seven Deadly Sins*) deel uit van het programma van het Opera Forward Festival, en in het verlengde daarvan kregen zeven spoken word-artiesten de opdracht om in korte optredens hun eigen visie op de zeven zonden te delen. Het was een groot succes, waarbij onder anderen spoken word-artiest Lev Avitan een diepe indruk achterliet. In OFF 2023 wordt met hem een volgende stap gezet: met een ensemble van klassieke zangers, onder meer uit het Koor van De Nationale Opera, ontwikkelt hij een nieuwe performance. Ook spoken word-artiest Amara van der Elst, die nu een cruciale rol speelt in de OFF-productie *Ändere die Welt!*, trad tijdens de festivaleditie van 2022 op in de foyer. Een belangrijke ontwikkeling in de koers van het festival, volgens Ted Tettero. "Aanvankelijk vroegen we de spoken word-artiesten om hun kunst naar ons theater te brengen, maar nu brengen we steeds meer een samensmelting tussen de twee kunstvormen teweeg."

Vrijheid

Van de druk die op grote producties in het festival ligt, is binnen de contextprogrammering in veel mindere mate sprake.

Dat geeft vrijheid, aldus Tettero. "Wat we in de foyer programmeren hoeft niet tot vijfsterrenrecensies te leiden en er hoeven geen duizenden bezoekers op af te komen. Het gaat in het festivalhart juist om het experiment, het samenkomen, het ontdekken. Er heerst een gevoel van vrijheid en creativiteit. Wat ik vooral hoop is dat de verschillende artiesten door elkaar geïnspireerd raken. Dat ze elkaar vinden in de dingen die hen verbinden. En als we op die manier nieuwe richtingen ontdekken voor opera, zoals nu het geval is met spoken word in *Ändere die Welt!*, dan is mijn missie geslaagd. Maar hoe dan ook zijn we tot een prachtig programma gekomen waar bezoekers ongetwijfeld van gaan genieten."

PROGRAMMA 4 EN 11 MAART

Op 4 maart zijn o.a. De Nationale Opera Studio, OTION, muzikaal laboratorium Splendor, Tyshawyn Sorey en Peter Sellars te gast.

Op 11 maart zijn o.a. Alexander Raskatov, Albert van Abbe, Lev Avitan, Jet Berkhout en Stephanie Pan te gast.

Het programma is gratis toegankelijk, met vrije in- en uitloop. Voor actuele informatie en tijden, zie operaballet.nl

ANIMAL FARM

Alexander Raskatov

Opera in twee aktes, negen scènes en een epiloog
Gezongen in het Engels

Op een verloederde boerderij vechten de dieren zich vrij van hun heerszuchtige boer, maar al snel moeten zij hun schouders buigen naar het juk van een nieuwe heerser uit eigen gelederen. Een wereldpremière om reikhalzend naar uit te kijken: de operabewerking van Orwells tijdloze boek over een mislukte bevrijdingsstrijd.

Libretto	Ian Burton
Muzikale leiding	Bassem Akiki
Regie	Damiano Michieletto
Decor	Paolo Fantin
Kostuums	Klaus Bruns
Licht	Alessandro Carletti
Choreografie	Thomas Wilhelm
Dramaturgie	Wout van Tongeren Luc Joosten
Old Major	Gennady Bezzubenzov
Napoleon	Misha Kiria
Snowball	Michael Gniffke
Squealer	James Kryshak
Boxer	Germán Olvera
Benjamin	Karl Laquit
Minimus	Artem Krutko
Clover	Helena Rasker
Muriel	Maya Gour*
Blacky	Elena Vassilieva
Mollie	Holly Flack
Pigetta (young actress)	Karl Laquit
Mr. Jones	Marcel Beekman
Mrs. Jones	Francis van Broekhuizen
Mr. Pilkington	Frederik Bergman
Two men of Mr. Jones	Alexander de Jong Joris van Baar
Two men of Mr. Pilkington	Mark Kurmanbayev
Two men from veterinary car	Michiel Nonhebel Alexander de Jong Mark Kurmanbayev

*De Nationale Opera Studio

Nederlands Kamerorkest

Koor van De Nationale Opera
Koordinatorigent Edward Ananian-Cooper

Nieuw Amsterdams Kinderkoor
(onderdeel van Nieuw Vocaal Amsterdam)
Kinderkoordinatorigent Anaïs de la Morandais

Compositieopdracht en coproductie van De Nationale Opera, Wiener Staatsoper en Teatro Massimo (Palermo) en de Finse Nationale Opera en Ballet (Helsinki)

WERELDPREMIERE

DATA

3, 5, 8, 10, 12, 14 en 16 maart 2023

Meer informatie en kaarten: operaballet.nl

5 Redenen om uit te kijken naar... Animal Farm

1

OPERABEWERKING VAN GEORGE ORWELLS MEESTERWERK

Eric Arthur Blair (1903-1950), beter bekend onder zijn pseudoniem George Orwell, was een Brits schrijver, journalist, essayist en literair criticus. Tot zijn bekendste werken behoren de twee boeken die hij schreef tegen het einde van zijn leven: de satirische parabel *Animal Farm* (1945) en de dystopische roman *1984* (1949). Orwell schreef *Animal Farm* als actuele parabel over de ontarding van de Russische Revolutie in Stalins dictatuur, maar ook nu is het satirische verhaal nog pijnlijk actueel.

► Lees meer over George Orwell en *Animal Farm* op p. 16

2

NIEUWE COMPOSITIE VAN ALEXANDER RASKATOV

De Russische componist Alexander Raskatov (1953) bewerkte met *A Dog's Heart* (2010) al eerder een literair meesterwerk tot weergaloos muziektheater. Het werk was zo succesvol dat De Nationale Opera de productie in 2017 hernam – een uitzondering in het geval van hedendaagse opera's. Waar in *A Dog's Heart* een hond het enige dierlijke hoofdpersonage was, heeft Raskatov in *Animal Farm* een hele boerderij verklankt. “Ik heb voor alle groepen dieren speciale muzikale middelen gevonden, zonder terug te vallen op platte dierenimitaties. Opera is immers geen geanimeerd stripverhaal,” zegt Raskatov over zijn compositie.

► Lees het interview met Alexander Raskatov op p. 20

3

REGIE VAN DAMIANO MICHIELETTO

Toen de Italiaanse regisseur Damiano Michieletto de wens uitsprak om van Orwells *Animal Farm* een opera te maken, wist Sophie de Lint meteen wie daarvoor de geschikte componist zou zijn. Ze bracht Michieletto en Raskatov met elkaar in

contact, en een *dream team* werd geboren. Michieletto besloot om de opera niet op een idyllische boerderij op het Engelse platteland te situeren, maar in een slachthuis waar de verhouding tussen mens en dier op scherp komt te staan.

4

EEN CAST MET INTERNATIONALE ÉN NEDERLANDSE ZANGERS

Raskatov omschrijft zijn opera zelf met de drie E's 'energiek', 'excentriek' en 'extravagant'. Zijn compositie vraagt dan ook om operazangers die hun rollen met karakter, durf en overgave vertolken. Hiervoor is een cast samengesteld waarin Nederlandse artiesten sterk vertegenwoordigd zijn, met onder meer Helena Rasker als het goeie paard Clover, Marcel Beekman als de verdreven boer Mr. Jones, Francis van Broekhuizen als zijn echtgenote Mrs. Jones en Frederik Bergman als Mr. Pilkington, de buurman en eigenaar van de verloederde boerderij Foxwood.

5

SPECTACULAIRE DECORS, REKWISIETEN EN MASKERS

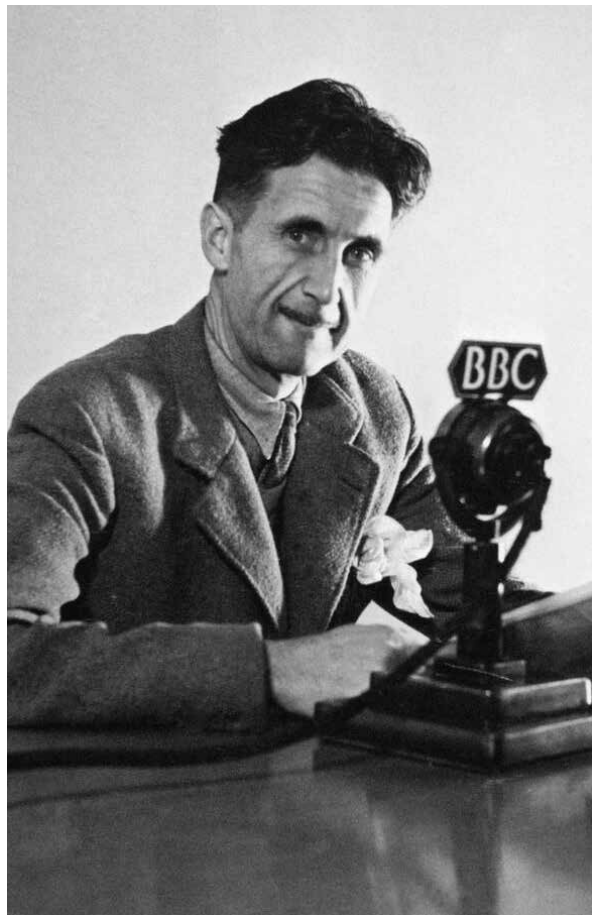
De productie van Damiano Michieletto situeert Orwells novelle in een imponerend slachthuis, vol karkassen en met een heuse gehaktmolen. De zangers die de opstandige dieren vertolken, dragen stuk voor stuk handgemaakte maskers, die niet alleen indrukwekkend moesten ogen, maar ook licht genoeg moesten zijn om te dragen.

► Lees meer over de rekwisieten in *Animal Farm* op p. 51

‘All animals are equal, but some animals are more equal than others’

Over George Orwell en de aanhoudende zeggingskracht van *Animal Farm*

Tekst: Laura Roling

George Orwell

In 1945, net na het einde van de Tweede Wereldoorlog, werd *Animal Farm* van George Orwell gepubliceerd. De satirische parabel over het stalinisme groeide uit tot een van de meest gelezen en relevante boeken van de 20ste en 21ste eeuw.

George Orwell gaf zijn *Animal Farm* de ietwat misleidende ondertitel ‘A Fairy Story’ (‘Een sprookjesverhaal’) mee. De ondertitel had wellicht beter ‘een dierenfabel’ kunnen luiden, want in vele opzichten is Orwell schatplichtig aan dit eeuwenoude genre, waarin middels dierenverhalen reëel menselijk gedrag kritisch onder de loep genomen wordt.

De parallellen tussen de dieren in *Animal Farm* en historische figuren en gebeurtenissen zijn dan ook onmiskenbaar. Het boek opent in de stal van een boerderij, waar het oude varken Old Major – een verwijzing naar Vladimir Lenin en zijn aan Karl Marx ontleende idealen – de verzamelde boerderijdieren oproept tot revolutie tegen de mens. Hij leert de dieren het lied ‘Beasts of England’ (een soort Internationale), en probeert de dieren de idealen van de post-revolutionaire wereld in het hoofd te prenten.

Old Major overlijdt echter voor de revolutie, die plotseling uitbreekt en snel voorbij is. In de nasleep ervan proberen de dieren, die de mensen verdreven hebben, hun post-revolutionaire maatschappij op te bouwen. Er worden door de varkens Snowball (Leon Trotski) en Napoleon (Stalin), op basis van Old Majors speech, zeven regels opgesteld:

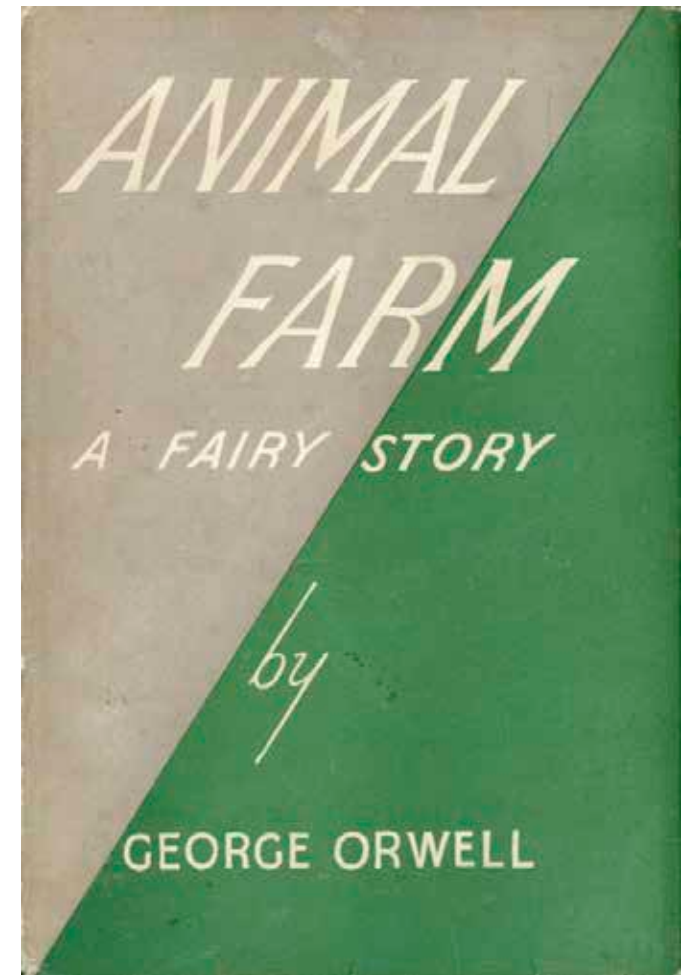
DE ZEVEN GEBODEN

1. Al wat op twee poten loopt is een vijand.
2. Al wat op vier poten loopt, of vleugels heeft, is een vriend.
3. Geen dier mag kleren dragen.
4. Geen dier mag in een bed slapen.
5. Geen dier mag alcohol drinken.
6. Geen dier mag enig ander dier doden.
7. Alle dieren zijn gelijk.

Deze regels zijn nog niet opgetekend op de muur van de schuur, of de varkens beginnen zich steeds meer privileges toe te eigenen. Als ideologen onttrekken ze zich aan het harde fysieke werk op de boerderij, en eigenen zich het merendeel van de melk en de appels toe. Wanneer Snowball een plan presenteert om een windmolen te bouwen die het leven op de boerderij op lange termijn aangenamer zou moeten maken, wordt hij door Napoleon *kaltgesteld* en moet vluchten. Met een privéleger aan honden (een verwijzing naar de NKVD, de voorloper van de KGB) en het varken Squealer als propagandistisch mondstuk, ontpopt Napoleon zich steeds meer tot een dictator, wiens regime – net als dat van Stalin – berust op leugens, indoctrinatie, dreigementen en executies. Aan het slot van *Animal Farm* is van de zeven geboden weinig meer over: Napoleon heult met de naburige boeren, hij draagt kleding, hij slaapt in een bed, hij drinkt veel, hij laat andere dieren executeren (een verwijzing naar Stalins ‘Grote Zuivering’ tussen 1936 en 1938). En op de stalmuur zijn de zeven geboden stilzwijgend teruggebracht tot één gebod: ‘alle dieren zijn gelijk, maar sommige dieren zijn meer gelijk dan andere dieren’.

Kritiek op de Sovjet-Unie

Orwell schreef *Animal Farm* tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog, en had aanvankelijk moeite zijn boek gepubliceerd te krijgen. De Sovjet-Unie onder Stalin was tijdens de oorlog immers een belangrijke bondgenoot van de Britten, die men het liefst niet tegen de schenen schopte. Uitgeverijen als Gollancz en Faber and Faber wezen het werk af. De Londense uitgever Jonathan Cape wilde het bijna drukken, maar werd door een ambtenaar van het Ministry of Information – mogelijk in werkelijkheid een Russische spion – overgehaald om af te zien van publicatie. Ondanks deze aanvankelijke terughoudendheid werd *Animal Farm*, toen het uiteindelijk in 1945 door

Eerste uitgave van *Animal Farm*

Secker and Warburg in Engeland werd gepubliceerd, een groot succes. Ook in de Verenigde Staten sloeg het werk aan. Het uiteenvallen van de allianties in oorlogstijd en de eerste tekenen van de Koude Oorlog speelden hierbij ongetwijfeld een rol. De anti-Sovjetboodschap van Orwell viel opeens in vruchtbare aarde in een Westerse wereld die met grote argwaan keek naar het Russische communisme – en in de Verenigde Staten naar het socialisme *tout court*.

George Orwell, een pseudoniem van Eric Arthur Blair, was zelf echter allesbehalve een tegenstander van het socialisme, en ook niet per definitie van het communisme: tijdens de Spaanse burgeroorlog had hij gevochten aan de zijde van de Spaanse trotskisten. Als overtuigd democratisch socialist waren het juist de ontaarding van de idealen van de revolutie en het totalitarisme onder Stalin die hem tegenstonden, en waar hij zich in zijn geëngageerde journalistiek en fictie tegen verzette. In 1947 schreef hij een essay voor een Oekraïense uitgave van *Animal Farm* in 1947 (die vooral gericht was op Oekraïense ontheemden in het deel van West-Europa dat onder bewind van de Britten en Amerikanen stond): ‘Ik durf te stellen dat niets de oorspronkelijke socialistische idee zozeer heeft

De in 2023 onthulde buste van Stalin in Wolgograd

aangetast als de overtuiging dat Rusland een socialistisch land is en dat al wat zijn leiders doen, moet worden vergoelikt of zelfs nagevolgd. Daarom ben ik sedert tien jaar de overtuiging toegedaan dat om de socialistische beweging nieuw leven te kunnen inblazen, de vernietiging van de Sovjet-mythe een eerste vereiste is."

Post-Sovjet relevantie

We leven inmiddels in een andere wereld. In de jaren '60 werden beelden van Stalin in de Sovjet-Unie uit het straatbeeld verwijderd en werd Stalingrad als onderdeel van het destalinisatieproces omgedoopt tot Wolgograd. Na de val van de muur werd in 1991 de Sovjet-Unie ontbonden. De Amerikaanse politieke denker Francis Fukuyama ontwaarde zelfs het 'einde van de geschiedenis': "De gebeurtenissen waarvan we getuigen zijn, betreffen niet enkel het einde van de Koude Oorlog, of het voorbijgaan van een specifiek tijdperk uit de naoorlogse geschiedenis, maar het einde van de geschiedenis als dusdanig: namelijk, het eindpunt van de ideologische evolutie van de mensheid en de universalisering van de Westerse liberale democratie als de uiteindelijke vorm van menselijk bestuur."

In het licht van 2023 lijken de woorden van Fukuyama naïef. Het totalitaire schrikbewind van Stalin mag dan voorbij zijn, maar de mechanismen waar *Animal Farm* ons op wijst hebben niets aan relevantie ingeboet. De manier waarop het retorisch begaafde varken Squealer de boerderijdieren van 'alternatieve feiten' weet te overtuigen, is uiterst actueel. Toen Donald Trump geïnaugureerd werd als president van de VS, kwam daar veel publiek op af, maar niet zoveel als bij de inauguratie van Trumps voorganger Obama. Toen de media daar melding

van maakten, reageerde Trump ontzet: er zou sprake zijn van nepnieuws. Die bewering was volgens zijn woordvoerder Kellyanne Conway – die als een soort Squealer op moest treden – gestoeld op 'alternatieve feiten'. De machinaties van politici en hun spindoctors lijken rechtstreeks afkomstig te zijn uit *Animal Farm*. En ook in West-Europa staan democratische processen steeds meer onder druk en horen mensen via hun social media-bubbels vooral zeer specifieke geluiden.

En ook in het huidige Rusland onder Poetin zijn parallellen te ontwaren met *Animal Farm*. De 'speciale militaire operatie' in Oekraïne wordt door het Kremlin *geframed* als een voortzetting van de Tweede Wereldoorlog, maar dan nu tegen westers fascisme in Oekraïne. Tegen deze retoriek zijn vele inwoners van Rusland niet bestand. Op 2 februari 2023 werd in Wolgograd het 80-jarige jubileum van de overwinning op de Duitsers bij Stalingrad uitgebreid herdacht. Voor de gelegenheid werd de stad weer tijdelijk omgedoopt tot Stalingrad, en werd in het bijzijn van president Poetin een standbeeld van nota bene Jozef Stalin feestelijk onthuld. Het is niet het eerste Stalin-monument dat recentelijk in de stad is verzezen: in 2019 werd er al een betonnen buste van Stalin onthuld ter gelegenheid van zijn 140ste geboortedag. De Grote Terreur lijkt vergeten en vervangen door een nieuwe waarheid.

Kostuumontwerpen voor *Animal Farm* door Klaus Bruns

Componist Alexander Raskatov over zijn nieuwe opera *Animal Farm*

“Ik heb voor elk personage een muzikaal territorium gecreëerd”

Decorontwerp voor *Animal Farm* door Paolo Fantin

Componist Alexander Raskatov keert na zijn succesvolle *A Dog's Heart* terug naar De Nationale Opera met een nieuwe wereldpremière: *Animal Farm*. Raskatov vertelt over zijn wortels, zijn inspiratie, relatie tot de vertelstof en vertaalslag van George Orwells klassieke satire naar een provocatieve opera.

Een waarschuwend verhaal over hoe elke strijd om vrijheid ontegenzeggelijk uitmondt in tirannie, dat was George Orwells *Animal Farm* (1945). De allegorische satire richtte zijn pijlen op de Russische Revolutie van 1917 die uitmondde in Stalins gewelddadige dictatorschap. De gevleugelde uitspraak uit *Animal Farm*, “All animals are equal, but some are more equal than others”, is vandaag nog net zo waar als in het midden van de vorige eeuw.

De droom om het boek tot een opera te maken leefde al lange tijd bij de Italiaanse operaregisseur Damiano Michieletto. In Alexander Raskatov vond hij zijn perfecte samenwerkingspartner. De in Rusland geboren componist staat erom bekend klassieke literatuur op overtuigende wijze naar operavorm te kunnen vertalen. Zo bleek ook in 2010, toen zijn *A Dog's Heart* – tevens een opdrachtcompositie van De Nationale Opera – in wereldpremière ging en een muzikaal onderscheidend, dramatisch spannende adaptatie van Mikhail Boelgakovs gevierde novelle bleek.

Het maakt nieuwsgierig naar de criteria op basis waarvan Raskatov de vertelstof voor zijn opera's selecteert. Zijn dat politieke overwegingen? “Tussen 2015 en 2018 heb ik twee opera's zo goed als simultaan gecomponeerd: *Germania* (in opdracht van Opéra de Lyon op teksten van de postdramatische schrijver Heiner Müller) en *Eclipse* (in opdracht van het Mariinsky Theater)”, vertelt Raskatov. “Ik ben geen politieke componist, al moet ik zeggen dat de opera *Eclipse* over een heel dramatisch moment in de Russische geschiedenis gaat: het verhaal van de zogenoemde 'Decembristen', die een samenzwering organiseerden tegen de Russische Tsaar in 1825 en in 1826 in Sint-Petersburg werden geëxecuteerd. Een afstammeling van een van hen, prins Christopher Muraviev-Apostol, die in Zwitserland woont, heeft mij op initiatief van Valery Gergiev de opdracht gegeven om deze opera te schrijven voor het

Alexander Raskatov

Repetitie *Animal Farm*

Repetitie *Animal Farm*

Decorontwerp voor *Animal Farm* door Paolo Fantin

Mariinsky Theater. Tot nu toe is het alleen in concertante vorm uitgevoerd, en gegeven de huidige omstandigheden ga ik ervan uit dat het nooit geënceneerd zal worden... Dus *Animal Farm* zal mijn vierde opera zijn."

Inspiratiebronnen

In zijn werk zijn de invloeden van de Russische muziek, cultuur, politiek en literatuur duidelijk te herkennen. Wat zijn Raskatovs belangrijkste inspiratiebronnen? "Ik ben geboren in Moskou en heb veertig jaar in Rusland gewoond. Het is mijn land, mijn taal, daar liggen mijn wortels," verklaart Raskatov. "Stravinsky was een grote invloed in mijn jonge jaren; later Moessorgski en Sjostakovitsj. *Animal Farm* is opgedragen aan Sjostakovitsj' derde vrouw Irina Antonovna Sjostakovitsj. Zij heeft mij altijd gesteund, ook op moeilijke momenten. Ze kwam een heel aantal jaar geleden speciaal naar Amsterdam om de première van *A Dog's Heart* bij te wonen, en was ook aanwezig bij de voorstellingen in La Scala in Milaan. Ook vind ik inspiratie in de literatuur van onder meer Dostojevski, Platonov, Boelgakov en Chlebnikov. Maar het allerbelangrijkst voor mij was de fantastische creatieve en artistieke scene in Moskou in de jaren '70 en '80 – dat was een onvergetelijke tijd."

Dierenstemmen

In *A Dog's Heart* viel op hoe Raskatov door middel van het gebruik van een megafoon de stem van de hond een eigen auditieve identiteit meegaf. In *Animal Farm* zijn er nog veel meer verschillende soorten dieren om een stemgeluid te geven. Hoe gaat Raskatov muzikaal om met al die verschillende dierenstemmen? "Ik gebruik geen megafoon in *Animal Farm*," maakt Raskatov duidelijk. "Ik heb wel voor alle groepen dieren

speciale muzikale middelen gevonden, zonder terug te vallen op platte dierenimitaties. Opera is immers geen geanimeerd stripverhaal! Elk dierenpersonage in *Animal Farm* heeft zijn eigen vocale stijl, zijn eigen complexe set aan vocale effecten gebaseerd op bepaalde kernwoorden. Ik heb als het ware voor elk personage een eigen 'muzikaal territorium' gecreëerd, zodat ze niet met elkaar verward kunnen worden. Dat was voor mij een van de moeilijkste en belangrijkste dramaturgische taken."

‘Vergeet niet dat ik geen politicus ben!’

Politiek

Het was Orwells expliciete doel om met zijn *Animal Farm* het politieke en artistieke in één werk te verenigen. Gelooft Raskatov dat opera op een vergelijkbare manier een krachtig medium kan zijn voor politieke ideeën? "Natuurlijk geloof ik dat! Maar vergeet niet dat ik geen politicus ben! Ik geloof dat opera een krachtig medium vormt om menselijke gedachten, gevoelens, en gecompliceerde psychologische karaktertrekken mee uit te drukken. Het is niet simpelweg een ideologische luidspreker. Ik heb mijn eigen *modus operandi*. Ik vertrouw op mijn intuïtieve gevoelens over de tekst terwijl ik eraan werk."

Raskatovs vader was een journalist voor het pro-Sovjet satirische magazine *Krokodil* en zijn moeder een bekende arts, die een grote rol heeft gespeeld in de Tweede Wereldoorlog. Raskatovs muziek kenmerkt zich door humor en ironie. Welke invloed hebben zijn ouders op hem en op zijn werk gehad? "Ik

denk dat ik mijn gevoel voor humor van mijn vader heb geërfd," zegt Raskatov. "Ik ben opgegroeid in de wereld van de *Krokodil*-satire. Ik kan me nog zoveel grappes en anekdotes herinneren, vaak heel gevat en politiek gezien riskant. Mijn vader had een zeer scherp muzikaal gehoor en een goed geheugen."

"Ik moet benoemen dat mijn vader, voordat hij een professioneel satirisch schrijver werd, een heel getalenteerd chirurg was. Maar nog op erg jonge leeftijd, in de vroege jaren '50, liepen hij en mijn moeder gevaar – artsen werden door Stalin immers bestempeld als 'moordenaars in witte jassen'. Uiteindelijk is hij daarom van carrière gewisseld. Mijn moeder was een groot operaliefhebber. Dankzij haar heb ik als kleine jongen al alle belangrijkste operavoorstellingen in het Bolsjoj theater gezien. Ik ben mijn ouders heel dankbaar."

Het project *Animal Farm* kwam tot stand in nauwe samenwerking met regisseur Damiano Michieletto, wiens grote wens het was om een opera-adaptatie van Orwells boek te maken. Sophie de Lint, de directeur van De Nationale Opera, speelde een grote rol in de totstandkoming van hun samenwerking: "Zij heeft mij persoonlijk benaderd met deze compositieopdracht. Damiano Michieletto en ik hebben elkaar daarna meermaals ontmoet en hielden telefonisch contact. Onze samenwerking is op professioneel vlak heel vruchtbaar en vanuit een menselijk oogpunt heel respectvol en prettig."

Ironie en expressie

De aankondiging van deze opera, waarbij bekendgemaakt werd dat Raskatov als Russische componist – opgegroeid in

de Sovjet-Unie – de visie van een Engelse schrijver op de Russische geschiedenis zou gaan componeren, riep wat cynische reacties op. Het werd een ironische constellatie bevonden. Raskatov is daarover heel duidelijk: "Denk je niet dat het net zo ironisch is dat een Engelsman een satirische novelle schreef die het politieke leven in de Sovjet-Unie bevroeg? De ene ironie wordt geboren uit de andere. Naar mijn mening zijn er verschillende belangrijke parameters in het spel: kennis en begrip van de gebeurtenissen, feiten en onderstromen in het specifieke tijdperk, en van zo'n ingewikkelde geschiedenis als die van de vroegere USSR."

"Ik ben geboren op 9 maart 1953 in het centrum van Moskou op de dag van Stalins uitvaart, een paar kilometer van het Rode Plein. Op mijn geboortedag was mijn vader aan het werk in een nabijgelegen ziekenhuis. Hij zag honderden lichamen van mensen die tijdens de uitvaartprocessie verdrukt waren geraakt. Daar heeft hij zo vaak over verteld. Later is mijn grootvader gearresteerd. Hij heeft acht jaar in een goelag doorgebracht. Als kind luisterde ik naar de verhalen die hij aan een heel hecht gezelschap van vrienden vertelde. Dat was een triest voorrecht dat ik liever niet had gehad."

Het heeft misschien wel bepaald dat Raskatovs operamuziek vol van satire en ironie is, met indringende, expressionistische partijen. Maar heeft Raskatov ook een romantische kant? "Mijn romantische kant, als je het zo wil noemen, is er in mijn niet-opera muziek. Maar wie weet wat de toekomst nog brengt?"

Ontleend aan een Q&A met Raskatov in *Opera Now*.

PERLE NOIRE: MEDITATIONS FOR JOSÉPHINE

Gezongen in het Engels en het Frans

Ze was een ongekennd populaire artiest, burgerrechtenactivist én verzetsheld. Na een leven dat gekenmerkt werd door een streven naar vrijheid, werd de Afro-Amerikaanse Joséphine Baker in 2021 als eerste zwarte vrouw opgenomen in het Franse Panthéon, waar de grootheden uit de geschiedenis van Frankrijk geëerd worden. Klassiek zangeres Julia Bullock duikt in *Perle Noire* vanuit een hedendaags perspectief in het leven en de worstelingen van een icoon.

Teksten	Claudia Rankine
Regie	Peter Sellars
Bewegingscoach	Michael Schumacher
Kostuums	Carlos Soto
Licht	James F. Ingalls
Geluid	Marc Urselli

Joséphine Baker Julia Bullock

International Contemporary Ensemble (ICE)

Compositie, piano en percussie	Tyshawn Sorey
Viool	Jennifer Curtis
Fluit	Alice Teyssier
Saxofoon	Travis Laplante
Fagot	Rebekah Heller
Elektrische gitaar	Daniel Lippel

Originele productie door Le théâtre du Châtelet, Parijs

DATA
9, 11 en 13 maart 2023

Meer informatie: ga naar operaballet.nl

5 Redenen om uit te kijken naar... Perle Noire: Meditations for Joséphine

1

JOSÉPHINE BAKER: DE ZWARTE PAREL

In het collectieve geheugen van velen staat de zwart-Amerikaanse Joséphine Baker bekend als de vrouw die de charleston danste in een bananenrok. Onder kunstenaars kwam ze bekend te staan als 'de zwarte parel'. Daarnaast was ze verzetsheld en burgerrechtenactivist.

► Lees over de verschillende gezichten van Joséphine Baker op p. 32

2

ZANGERES JULIA BULLOCK

Perle Noire is een initiatief van klassiek zangeres Julia Bullock. Ze geldt als een van de meest vooruitstrevende stemmen van haar generatie en verweeft haar sociaal activisme naadloos met haar kunstenaarschap. Als de vocale solist én belichaming van Joséphine Baker deelt ze het verhaal achter Bakers glimlachende façade. Met *Perle Noire* keert Bullock terug naar De Nationale Opera, waar ze eerder al indruk maakte met haar hoofdrollen in onder meer Stravinsky's *The Rake's Progress*, John Adams' *Girls of the Golden West* en Michel van der Aa's *Upload*.

► Lees meer over Julia Bullock's perspectief op het leven van Joséphine Baker en het creatieproces van *Perle Noire* op p. 36

3

REGISSEUR PETER SELLARS

Operaregisseur Peter Sellars staat niet alleen bekend om zijn baanbrekende interpretaties van klassieke werken, maar ook om zijn samenwerkingsprojecten met creatieve en vooruitstrevende kunstenaars. Na succesproducties als *Nixon in China*, *The Rake's Progress*, *Only the Sound Remains* en *Girls of the*

Golden West keert de vermaarde operaregisseur terug naar De Nationale Opera.

4

COMPONIST TYSHAWN SOREY

Grensverleggend componist Tyshawn Sorey wordt geprezen om de manier waarop hij geschreven en geïmproviseerde muziek met elkaar weet te verbinden. In *Perle Noire* verkent en verbreedt hij het muzikale oeuvre van Baker. Samen met Julia Bullock laat hij de glans en de glamour van haar iconische deuntjes los om haar geleefde ervaring naar de voorgrond te laten treden in nieuwe, expressieve composities. Hij is echter meer dan enkel de componist. Samen met vijf musici van het International Contemporary Ensemble (ICE), zal hij als muzikaal leider, pianist én percussionist het podium betreden.

► Lees meer over Tyshawn Sorey's muzikale signatuur en klankwereld op p. 28

5

DE BEVRIJDING VAN DE ZWARTE STEM

Weg van het stereotype opent *Perle Noire: Meditations for Joséphine* met de woorden: "Here is who I am now". Vanuit een hedendaags perspectief reflecteren Julia Bullock, Peter Sellars, Tyshawn Sorey en dichter Claudia Rankine op het leven van het culturele icoon. Hierbij ontkrachten zij de stereotyperende manier waarop lange tijd naar Joséphine Baker is gekeken. Zo is zij in hun muzikale reflectie niet langer een exotisch object van Europese fantasieën, maar een vrouw die zocht naar vrijheid binnen een opgelegde identiteit.

Portret van componist Tyshawn Sorey

Een geëngageerd muzikaal universalist

Tekst: Naomi Teekens

Tyshawn Sorey

Hij is een virtuoos componist, percussionist, pianist en trombonist. Hij behaalde zijn Bachelor of Music in Jazz and Performance, een master in compositie en vervolgens een PhD in datzelfde vakgebied. Hij vond zijn plek in de klassieke avant-garde en zijn muziek klonk al in de meest prestigieuze kunstinstellingen. Maar prestaties en andere verdiensten vertellen nooit het volledige verhaal, en dat geldt zeker voor Tyshawn Sorey, van wie tijdens het Opera Forward Festival *Perle Noire: Meditations for Joséphine* wordt uitgevoerd.

De multi-instrumentalist werd geboren in Newark, New Jersey en groeide op bij zijn grootouders. Als kind bespeelde hij de potten, pannen en radiatoren van het huis. Ook bleek al snel dat hij een bijzonder talent had voor het op gehoor naspelen van muziek. Uit het hoofd speelde hij moeiteloos hymnes na op een versleten piano in de kelder van de katholieke kerk die hij wekelijks met zijn grootmoeder bezocht. Op school omringde hij zich ook het liefst met verschillende klanken. Hij bracht zijn lunchpauzes door in het muzieklokaal en vertrok in de ochtend zelfs eerder van huis om in het muzieklokaal te vertoeven. Hij raakte gefascineerd door zwarte jazzmuzikanten als

Sorey vervaagt en verwerpt het idee van genregrenzen

Tyshawn Sorey

Charles Mingus, Andrew Hill en Wayne Shorter. Ook viel hij als een blok voor de stijl van saxofonist John Coltrane. Hun verschillende muzikale signaturen zouden uiteindelijk een grote impact hebben op Sorey's eigen klankwereld. Zo horen we in zijn oeuvre het donkere modernisme van Hill, de lyriek van Shorter, de intensiteit van Coltrane en het rauwe van Mingus.

Voorbij het zwarte stereotype

Toch hebben zij niet als enigen hun stempel gedrukt op de muzikale taal van Sorey. Tijdens zijn studie trombone aan de William Paterson University in New Jersey, begon de traditionele inslag van de jazzafdeling hem tegen te staan. Hij begon daarom verschillende andere muziekgenres te verkennen. In zijn eerste semester werd hij overonderd door de muziek van Béla Bartók toen een leraar, de pianist Anton Vishio, een stuk van de componist speelde. Sorey leerde het zichzelf aan op de piano – een instrument dat hij eigenlijk niet eens bespeelde. Diezelfde docent liet hem kennismaken met de muziek van 20ste-eeuwse componisten als Karlheinz Stockhausen en Pierre Boulez. De dissonantie van de Europese avant-garde sprak heel direct tot hem als zwarte man en kunstenaar: "Voor ons, zwarte mensen in de Verenigde Staten, is dissonantie onze manier van leven." De wrange klanken herinnerden hem aan de muziek van experimentele zwarte kunstenaars, zoals van rietblazer Anthony Braxton, die uiteindelijk Sorey's grootste rolmodel én leermeester zou worden. Braxton verbreedde en verrijkte als geen ander Sorey's idee van wat een zwarte muzikant kon zijn. Zo was Sorey van kinds af aan voortdurend geconfronteerd met het stereotype van 'de zwarte muzikant'. Braxton liet zich echter niet zo makkelijk in een hokje plaatsen en koos ervoor om zich binnen verschillende klankwerelden te bewegen. Onder deze invloed werd Sorey, in zijn eigen woorden, "meer een muzikaal universalist".

Een eigen muzikaal discours

Sorey ziet de twee ogenschijnlijk verschillende muzikale werelden van de zwarte avant-gardisten en 20ste-eeuwse modernisten naar eigen zeggen ook niet als verschillende genres: zij worden immers beide gevormd door muzikaal experiment, met ruimte voor toeval en improvisatie. Voor Sorey zijn de twee klankwerelden als twee aftakkingen van eenzelfde rivier. Wat hem betreft werden ze "enkel moedwillig opgesplitst in verschillende genres op basis van culturele etniciteit." In zijn werk vervaagt en verwerpt hij daarom juist het idee van genregrenzen, waardoor zijn gehele oeuvre lijkt te ontsnappen aan iedere definitie. Op deze wijze heeft hij zichzelf de vrijheid gegeven om door het gehele muzikale landschap te zwerven.

De componist verwerpt echter niet alleen de grenzen van genres en muziekstijlen. Hij zoekt ook doelbewust de formele grenzen van het vak op. Als gevolg is niet iedereen even geschikt om Sorey's partituren uit te voeren. Want ondanks dat de componist wel vaak vertrekt vanuit een traditioneel westerse muzieknotatie en instrumentatie, verwacht Sorey van zijn musici dat zij in staat zijn om ook van zijn geschreven partituur af te wijken. Improvisatie of spontane muziek, zoals Sorey het zelf het liefste noemt, speelt een grote rol in zijn gehele oeuvre. Voor vele klassiek geschoolde musici is dit teveel gevraagd. Zij zijn vaak niet gewend om zich openlijk te wagen aan de uitdaging van improvisatie. Musici die onder de muzikale leiding van Sorey hebben gestaan, zijn daarbij ook nog eens gewend om vlak voor aanvang de mededeling te krijgen dat ze delen van de partituur in een andere volgorde of achterstevoren moeten spelen. Als hij een compositie van zijn eigen hand dirigeert, is Sorey er immers niet in geïnteresseerd om deze noot voor noot te reproduceren. Hij wil juist dat de musici in dialoog gaan met het materiaal. Zo wordt iedere uitvoering van zijn werk uniek.

Tyshawn Sorey, Julia Bullock en Peter Sellars

Geleefde zwarte ervaring

Volgens de componist verwezen zijn werken lange tijd vooral naar zichzelf. In confrontatie met het aanhoudende systemisch racisme voelde Sorey echter steeds meer de urgentie om expliciet te schrijven over raciale misstanden in de wereld. Hierbij behield hij zijn langzaam ontvouwende, haast meditatieve muzikale signatuur, maar koos hij er wel voor om zich meer te gaan richten op vocale muziek – zodat de geleefde zwarte ervaring kon klinken in klank en woord.

Perle Noire: Meditations for Joséphine uit 2016 is dan ook in verschillende opzichten een opmaat voor Sorey geweest. Het werk luidde als het ware zijn 'vocale tijdperk' als componist in en werd hiermee niet alleen zijn eerste vocale compositie, maar ook zijn eerste werk dat nadrukkelijk sprak over sociale kwesties vanuit een zwart perspectief. In de jaren die volgden zou Sorey zich steeds meer gaan toespitsen op composities voor de stem en schreef hij zijn meest persoonlijke werk tot nu toe: de liederencyclus *Cycles of My Being*. Voor de compositie van het werk liet hij zich inspireren door Duke Ellingtons suite *Black, Brown and Beige* uit 1943, dat zich nadrukkelijk richt op de strijd, opkomst en triomfen van de vroege zwart-Amerikaanse cultuur. In de totstandkoming van het werk streefde hij er dan ook nadrukkelijk naar om een evenwicht te vinden tussen zijn compositie en de individuele expressie van de geleefde ervaringen van zijn musici. Na de opleving van de Black Lives Matter-beweging in 2020 wilde hij aanvankelijk zijn tweeënhalf uur durende *Cycles* uitbreiden naar een compositie van zo'n 3 tot 4 uur, maar in plaats daarvan volgden er verschillende andere vocale werken over rassenongelijkheid op basis van zwart-Amerikaans bronmateriaal. Zo schreef hij onder meer muziek op het gedicht 'Death' van Paul Laurence Dunbar voor piano en mezzosopraan en *Save the Boys* voor

piano en countertenor, gebaseerd op een gedicht van de zwarte abolitionist en suffragette Frances Ellen Watkins Harper. Voor alle composities creëerde hij een onbegrensde klankenwereld; een eindeloze oceaan die enerzijds sereen is, maar anderzijds ook vol dreiging en gevaar.

La Perle Noire in een ander licht

Perle Noire: Meditations for Joséphine is precies zo'n oceaan. Het werk is vol van lyrische sereniteit, maar ook van onverwachts expressieve melodieën. In *Perle Noire* zijn dan ook niet de weelderige melodieën en fleurige deuntjes te horen zoals Joséphine Baker ze zelf zong. Het stuk streeft er juist naar Joséphine Baker niet als het stereotype van een 'zwarte entertainer' te tonen, maar als mens van vlees en bloed. De emotionele complexiteit en kwetsbaarheid van haar bestaan worden centraal gesteld: de gendermarginalisatie, de rassendiscriminatie en de worsteling met haar identiteit als zwarte vrouw.

Toch is er niets veranderd aan de tekst van Josephine's bekende liederen. De zwaarbeladen thema's die in *Perle Noire* naar de voorgrond treden, komen allemaal al aan bod in de teksten die Baker zelf zong. Vele daarvan gingen in essentie over onderdrukking, trauma en geweld, maar door de aangename en vluchtige melodieën werd dit amper waargenomen. De muziek die Sorey schreef voor *Perle Noire* ondersteunt daarentegen juist de aangrijpende thema's uit haar leven en liederen. Zo maakte hij van haar uptempo-liederen uitgerekte muzikale meditaties vol chromatiek en dissonantie. Klassiek muziekjournalist Zachary Woolfe omschreef *Perle Noire* dan ook niet voor niets als "one of the most important works of art yet to emerge from the era of Black Lives Matter" – een uitspraak die het muzikale én het sociale belang van het werk benadrukt.

Tyshawn Sorey en Julia Bullock

Music-hall ster,
verzetsheld, activist:

Het uitzonderlijke leven van Joséphine Baker

Joséphine Baker beleefde een rollercoastercarrière die continenten, tijdperken en oorlogen doorkruiste. Een halve eeuw na haar dood is het in Amerika geboren icoon de eerste zwarte vrouw die het beroemde Panthéon betreedt, het Franse mausoleum voor 'grote mannen'. Een blik op Bakers buitengewone leven, van haar nederige afkomst in een gesegregeerd Amerika tot haar Parijse sterrendom in de Années Folles, haar verdiensten in de Tweede Wereldoorlog en haar strijd tegen raciale onrechtvaardigheid.

Het toekomstige idool van de *Années Folles*, het Franse equivalent van de Roaring Twenties, werd op 3 juni 1906 geboren als Freda Josephine McDonald, de dochter van Carrie McDonald, een wasvrouw uit St. Louis. Haar vader zou vaudeville-drummer Eddie Carson zijn geweest. Het gezin was arm, leed vaak honger, en Baker nam verschillende baantjes aan om een steentje bij te dragen. Vanaf haar achtste werkte ze als inwonende huishoudster voor rijke witte families.

Baker was gestopt met school en werkte als serveerster toen ze op 13-jarige leeftijd haar eerste echtgenoot, Willie Wells, ontmoette. Het huwelijk zou minder dan een jaar duren. Na haar scheiding sloot ze zich aan bij de *Jones Family Band*, een straatperformancegroep, en maakte snel naam met haar danskunsten en speelsheid op het podium. De groep trad op in Philadelphia toen ze spoorwegarbeider Willie Baker ontmoette, met wie ze in 1921 op 15-jarige leeftijd trouwde. Haar tweede huwelijk was nauwelijks gelukkiger dan het eerste en eindigde vier jaar later in een scheiding, hoewel ze de naam Baker voor de rest van haar carrière zou behouden.

JOSÉPHINE BAKER - DE ENTERTAINER

Op 16-jarige leeftijd verliet de jonge danseres haar tweede echtgenoot om haar geluk te beproeven in New York, aanvankelijk als kleermaker op Broadway. Terwijl ze backstage toekkeek, leerde ze alle rollen in de enorm succesvolle revue *Shuffle Along* en kon meteen invallen toen een van de dansers ziek werd. Haar kenmerkende gekke gezichten en buitensporige bewegingen maakten haar tot een hit bij het publiek en trokken de aandacht van Caroline Dudley Reagan, de vrouw van de Amerikaanse handelsattaché in Parijs, die Baker een weekloon van 250 dollar aanbood – het dubbele van haar loon op Broadway – om in haar komende show *La Revue nègre* in Frankrijk de hoofdrol te spelen.

Baker zette voor het eerst voet op Franse bodem op 22 september 1925. Ze was toen 19 jaar oud. Iets meer dan een week later stond ze op het podium van het prestigieuze Théâtre des Champs-Élysées in Parijs, voor de première van de revue *Nègre*. Slechts gekleed in een veren rok danste ze een koortsachtige charleston die het publiek betoverde. Haar *danse sauvage* (wilde dans), die aan koloniale clichés beantwoordde, sprak tot de verbeelding van witte mannen en zorgde voor een revolutie in de muziekwereld van de hoofdstad. De Amerikaanse tiener werd bijna van de ene dag op de andere de lieveling van de Parijse artistieke en intellectuele elite.

Baker, een entertainer bij uitstek, begon al snel door Europese landen te toeren en werd een van de best verdienende artiesten van het continent. Slechts twee jaar na haar aankomst in Frankrijk had ze haar eigen show in de beroemde danszaal

Joséphine Baker

Folies Bergère, waar ze haar bombastische *danse sauvage* bracht in een bananenrok. Ze leerde Frans en nam zanglessen, speelde in drie films en scoorde een hit in 1931 met het lied "J'ai deux amours" (Ik heb twee liefdes). Vijf jaar later zeilde ze terug over de Atlantische Oceaan in de hoop haar Europese succes in haar geboorteland te herhalen, maar haar terugkeer naar Broadway ontving gemengde kritieken die doorspekt waren met raciale vooroordelen. Het tijdschrift TIME spotte met een "jonge negerin met lichte hoektanden, wier figuur in elke nachtclubshow geëvenaard zou kunnen worden en wier dans en zang bijna overal buiten Parijs overtroffen zouden kunnen worden".

JOSÉPHINE BAKER - DE VERZETSHELD

Baker keerde gebroken terug naar Frankrijk, vastbesloten om zich daar voorgoed te vestigen. In 1937 trouwde ze met de zakenman Jean Lion, waarmee ze het Franse staatsburgerschap verkreeg. Het paar verhuisde naar het Château des Milandes, een Renaissance-kasteel met uitzicht op de rivier de Dordogne in het zuidwesten van Frankrijk.

Joséphine Baker

Toen Frankrijk in september 1939 de oorlog verklaarde aan Nazi-Duitsland, aarzelde Baker geen moment om zich in te spannen voor haar adoptieland. Ze sloot zich aan bij de contraspionagedienst en gebruikte haar charme en bekendheid om inlichtingen te verzamelen tijdens haar reizen. Ze hielp ook fondsen te werven voor het Franse leger en stuurde haar familie en man, die van Joodse afkomst was, naar Amerika om hen in veiligheid te brengen.

Toen de Franse troepen in de zomer van 1940 bezweken, zette Baker haar inlichtingenwerk voort, ditmaal voor de Franse verzetsbeweging, waarbij ze informatie verstopte in haar bladmu-ziek. Het jaar daarop ging ze naar Marokko en begon door Noord-Afrika en het Midden-Oosten te toeren om de Vrije Franse en Geallieerde troepen te vermaken. Vervolgens sloot ze zich aan bij de luchtmacht als tweede luitenant. Als belo-ning voor haar dienst werd ze onderscheiden met een Legion d'Honneur en Croix de Guerre, de hoogste civiele en militaire onderscheidingen van Frankrijk, evenals de medaille van het Franse verzet.

**JOSÉPHINE BAKER - DE
BURGERRECHTENACTIVIST**

Na de oorlog richtte Baker zich op een meer persoonlijke strijd en keerde terug naar haar geboorteland om zich aan te sluiten bij de burgerrechtenbeweging. Haar weigering om op te

treten voor een gesegregeerd publiek dwong veel podia hun beleid te veranderen. Tijdens een reis naar de VS in 1951 werd ze benoemd tot levenslang lid van de National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), die 20 mei uit-riep tot “Josephine Baker Day”.

In augustus 1963 nam ze deel aan de March on Washington, georganiseerd door Martin Luther King. Als laatste spreker vóór Dr. King hield ze een vurige toespraak over de vrijheden die ze in Frankrijk genoot, gekleed in een met Legion d'Honneur gedecoreerd uniform van de Franse luchtmacht. Volgens Bakers biografen werd zij na de moord op King bena-derd door zijn weduwe, Coretta Scott King, die haar vroeg de leiding van de burgerrechtenbewegingen over te nemen – maar zij weigerde.

Terwijl ze vocht tegen het onrecht in de VS, probeerde Josép-hine Baker haar utopie te realiseren in haar kasteel in Frankrijk. De zangeres droomde van veel kinderen, maar had vanwege een ernstige infectie tijdens de oorlog haar baarmoeder moe-ten laten verwijderen. Met haar vierde man Jo Bouillon, een orkestleider met wie ze in 1947 trouwde, besloot Baker een ‘Rainbow Tribe’ van kinderen uit verschillende landen te adop-teren. In de loop der jaren adopteerde het echtpaar tien jon-gens en twee meisjes: Akio en Janot uit Japan, Jari uit Finland, Luis uit Colombia, Marianne en Brahim uit Algerije, Moïse, Jean-Claude en Noël uit Frankrijk, Koffi uit Ivoorkust, Mara uit

‘Jullie weten, vrienden, dat ik niet
tegen jullie lieg als ik vertel dat ik in
de paleizen van koningen en
koninginnen en in de huizen van
presidenten ben geweest. En nog
veel meer. Maar ik kon geen hotel
in Amerika binnenlopen en een
kop koffie krijgen, en dat maakte
me kwaad. En als ik boos word,
kun je erop rekenen dat ik mijn
mond opentrek.’

**UIT JOSÉPHINE BAKERS SPEECH
IN WASHINGTON, DC (1963)**

Joséphine Baker

Venezuela en Stellina uit Marokko. Baker, die zichzelf zag als een ‘universele moeder’, stelde het park van het kasteel ook open voor kinderen uit de buurt en moedigde bezoekers aan om haar modelgezin te komen bekijken terwijl ze zongen en speelden.

Bakers droomlandgoed, compleet met een menagerie van exotische dieren waaronder een jachtluipaard als huisdier en meerdere apen, bracht enorme kosten met zich mee. De uit-bundige levensstijl bleek financieel onhoudbaar. In maart 1969 werd een berooide Baker fysiek uit het Château des Milandes gezet, nadat ze zichzelf in haar woning had gebarricadeerd. Prinses Grace van Monaco hielp haar uit de brand en bood haar een woning aan in Roquebrune, aan de Franse Riviera.

Baker maakte een comeback op de podia van Parijs, Belgrado, Kopenhagen, Londen en New York, maar uitputting en haar gevorderde leeftijd hadden hun tol geëist van de ‘Zwarte Parel’, die op 10 april 1975 bewusteloos in haar bed werd aan-getroffen na een hersenbloeding. Ze werd in coma gebracht in het ziekenhuis Pitié-Salpêtrière, waar ze twee dagen later overleed op 68-jarige leeftijd.

Dagen later stonden meer dan 20.000 rouwenden in de straten van Parijs voor haar uitvaart, die rechtstreeks werd uitgezon-den op de Franse televisie. De regering gelastte een saluut van

21 kanonnen en Baker werd de eerste in Amerika geboren vrouw die tijdens haar begrafenis alle Franse militaire eer kreeg. Ze werd later bijgezet op een begraafplaats in Monaco. Op 30 november 2022 kreeg ze als eerste zwarte vrouw haar plaats in het Panthéon in Parijs, tussen de ‘grote mannen’ van haar adoptieland.

Aankondiging van een optreden van Joséphine Baker in het Concertgebouw

Perle Noire: Meditations for Joséphine

De bevrijding van Joséphine Bakers ware stem

Tekst: Naomi Teekens

Julia Bullock

Dansend in een bananenrok, opgesloten in een kooi en zingend over haar ‘thuis’ in Afrika, werd de zwart-Amerikaanse Joséphine Baker een superster in het Europa van de jaren twintig. In *Perle Noire: Meditations for Joséphine* wordt dat beeld doorbroken: ze draagt niet langer haar bananenrok, het ritme van haar charleston is vertraagd en haar *danse sauvage* is verleden tijd.

Perle Noire: Meditations for Joséphine is ontstaan naar aanleiding van een opmerking die klassiek zangeres Julia Bullock aan het begin van haar studietijd kreeg. In de tweede week van haar opleiding vroeg een van haar zangdocenten of ze wist wie Joséphine Baker was. Bullock reageerde: “Die vrouw die dans- te in een bananenrok.” Waarop haar docent antwoordde: “Nou, je doet me aan haar denken, Julia. Jij hebt ook een heldere lichte stem, en waarschijnlijk zal vooral van je gevraagd worden om exotisch repertoire te zingen.” Toen Bullock besloot om klassieke zang te studeren, had ze eigenlijk gehoopt om zichzelf, haar stem en expressieve capaciteiten verder te kunnen bevrijden. In plaats daarvan werd ze echter onmiddellijk geconfronteerd met complexe gevoelens over haar identiteit als vrouw van kleur – midden in een instituut waarin een vertekend beeld van ‘de ander’ overheerst en dat vooral draait om de westerse muziekgeschiedenis.

Joséphine Baker/Julia Bullock

De vergelijking met Joséphine Baker stond haar dan ook aanvankelijk tegen. Ze was helemaal niet geïnteresseerd in de exotisering van Baker, noch in Bakers ogenschijnlijke afhankelijkheid van diezelfde exotisering. Toch besloot ze om deze ongelukkige vergelijking met Joséphine Baker als startpunt van haar onderzoek te nemen. Ze vond verschillende treffende parallellen tussen haar eigen leven en dat van Baker. Niet zozeer op basis van hun uiterlijk, maar juist op basis van de manier waarop hun levens waren begonnen. Beiden waren geboren en getogen in St. Louis, Missouri en ze zouden beiden verhuizen naar New York om een carrière als performer na te jagen. Met de jaren zouden hun levens zelfs nog meer overeenkomsten gaan vertonen. Net als Baker zou Bullock zich uiteindelijk vestigen in Europa. Joséphine om een sensatie te worden in Parijs en Bullock om haar thuis te vinden in het Duitse München.

In haar onderzoek ging Bullock echter verder dan enkel Bakers afkomst en haar leven in de spotlights. Ze dook ook in de schaduwzijde van haar bestaan, waardoor ze erachter kwam dat Baker in feite de lynchings en de segregerende Jim Crow-wetten in de Verenigde Staten was ontvlucht. In Parijs vond ze haar vrijheid, ook al werd haar vrije expressie juist gedictieerd door een zeker exotisme, door Bullock beschouwd als een gevangenschap in een wit narratief.

Julia Bullock ontdekte treffende parallellen tussen haar eigen leven en dat van Baker

Voorbij de mythe

Voor haar allereerste recital na haar studie koos Bullock ervoor om enkele van Bakers bekendste liederen te zingen. Niet om haar te imiteren, maar juist om haar te kunnen bevrijden van het keurslijf van exotisme. Ze zette Bakers liederen in om het te hebben over onderwerpen als objectivering, exotisme en demoralisering van met name zwarte vrouwen. Het recital was in zekere zin een opmaat voor *Perle Noire*. Regisseur Peter Sellars moedigde haar aan om haar muzikale verkenning van Bakers repertoire voort te zetten en haar verhouding tot het iconische fenomeen verder uit te diepen. Sellars nodigde vervolgens dichter Claudia Rankine uit om tekstuele bijdrages te schrijven, die naast de liederen van Baker konden klinken. Niet veel later volgde de komst van bewegingscoach Michael Schumacher, die hielp bij het verder uitdiepen van Bakers bekende charleston. Tot slot werd componist Tyshawn Sorey

Julia Bullock

gevraagd om Bakers welbekende liederen open te breken en te verklanken op een manier die recht doet aan de thema's die ze daadwerkelijk in deze liederen bezong.

Perle Noire: Meditations for Joséphine mocht dus zeker geen blinde reproductie van Baker en haar muzikale oeuvre worden. Bullock zou immers nooit het stereotype beeld van de zwarte entertainende artiest willen voortzetten. *Perle Noire* werd daarom een werk dat in zekere zin het verhaal van Baker her-overt. Het gaat hierbij niet zozeer om het schilderen van een treffend portret, maar juist over het ontsluiten van een mythe. Of zoals Bullock het zelf verwoordt: “*Perle Noire* werd niet een werk over haar, maar vóór haar.”

ÄNDERE DIE WELT!

Een muziektheatrale collage (2023)

Gezongen in het Duits, Engels, Russisch en Frans

In de muziektheatervoorstelling *Ändere die Welt!* zien we een groep mensen in de nasleep van een revolutie. Ze proberen een nieuw bestaan op te bouwen terwijl ze zich afvragen: hoe verander je de wereld? Op het wereldtoneel passeerden vele revoluties de revue, in verschillende gedaantes en met wisselend resultaat. In een decor van brokstukken van eerder bevochten ideologieën vragen we ons af: kan een nieuwe wereld gebouwd worden op het schroot van de oude? *Ändere die Welt!* is een collagevoorstelling met bestaande muziek uit het opera- en liedrepertoire en spoken word-artiest Amara van der Elst, die de toeschouwer door de voorstelling leidt en commentaar geeft in de taal van 2023.

Muzikale leiding, co-creator, arrangeur en pianist	Pedro Beriso
Regie	Mart van Berckel
Decor en licht	Vera Selhorst
Kostuums	Rosa Schützendorf
Geluidsontwerp	Wouter Snoei
Dramaturgie	Jasmijn van Wijnen
Zangers	Sam Carl** Inna Demenkova* Claire Antoine* Michael Wilmering
Spoken word-artiest	Amara van der Elst
Kindacteur	Kai Bartak Bart Heyl Finn Vogels

* De Nationale Opera Studio

** Alumnus van De Nationale Opera Studio

Orkest LUDWIG

Coproductie met de Nederlandse Reisopera en Opera Zuid

NIEUWE PRODUCTIE

DATA

11, 12, 15, 17, 24, 26, 28, 30 maart en 2 april in diverse theaters in het land

Meer informatie en kaarten (ook voor de landelijke tournee): operaballet.nl

5 Redenen om uit te kijken naar... Ändere die Welt!

1

HEDENDAAGS THEMA

Klimaatcrisis, economische crisis, vluchtelingen crisis, oorlog in Europa: dat er iets moet veranderen in de wereld is een understatement. Maar terwijl we blijven roepen: Ändere die Welt! ('Verander de wereld!'), blijft de geschiedenis zich herhalen. Hoe verander je de wereld? We kennen het beeld van de revolutie: in historische vorm met de grote vlag op de Franse barricades, en in minder historische vorm met Vikingkostuum in het Amerikaanse Capitool. Is revolutie de manier om verandering te bewerkstelligen? Of zijn er ook vormen te bedenken die minder gewelddadig zijn? In *Ändere die Welt!* zien we een groep mensen die de brokstukken van de zoveelste revolutie gebruiken als bouwstenen om een nieuw bestaan op te bouwen.

2

PASTICCIO

Ändere die Welt! is een zogeheten pasticcio (letterlijk: 'pastei'): een operavorm die is samengesteld uit aria's, ensembles en instrumentale stukken uit verschillende bestaande opera's, gecomponeerd door een of meerdere componisten. In *Ändere die Welt!* wordt operarepertoire gecombineerd met liedrepertoire van onder meer Hanns Eisler en de cabaretliederen van Kurt Weill op teksten van Bertolt Brecht. Bovendien worden in de voorstelling disciplines vermengd door toevoeging van spoken word-teksten en elektronische soundscapes.

3

OPERA MEETS SPOKEN WORD

Ändere die Welt! is revolutionair in vorm én inhoud: hoogtepunten uit het opera- en liedrepertoire, die tot stand kwamen tegen de achtergrond van historische revoluties, worden naast de spoken word-kunst van Amara van der Elst geplaatst. In een rol die het midden houdt tussen verteller, presentator, toneelmeester en commentator, leidt Amara de toeschouwers

door de voorstelling heen en nodigt zij hen uit te reflecteren op wat de voorstelling toont. Tijdens de vorige editie van OFF waren er al een vijftal spoken word-artiesten te gast in de foyer. Amara was er daar één van. Met *Ändere die Welt!* gaan we een stap verder en bouwen we een voorstelling op basis van de kruisbestuiving tussen de kunstvormen opera en spoken word.

4

COLLECTIVE WORKS

Ändere die Welt! is onderdeel van de reeks 'Collective Works'. Een label voor voorstellingen die binnen het Opera Forward Festival gepresenteerd worden en op een collectieve wijze tot stand komen. Het repertoire waaruit de collagevoorstelling *Ändere die Welt!* opgebouwd is, werd verzameld door alle deelnemers aan het maakproces. Zo hebben alle betrokkenen, meer dan normaal gesproken het geval is, een stem in de uiteindelijke voorstelling. Het levert een dynamisch maakproces op met overwegend jonge kunstenaars – waaronder zangers uit De Nationale Opera Studio – die op een gelijkwaardige manier met elkaar samenwerken.

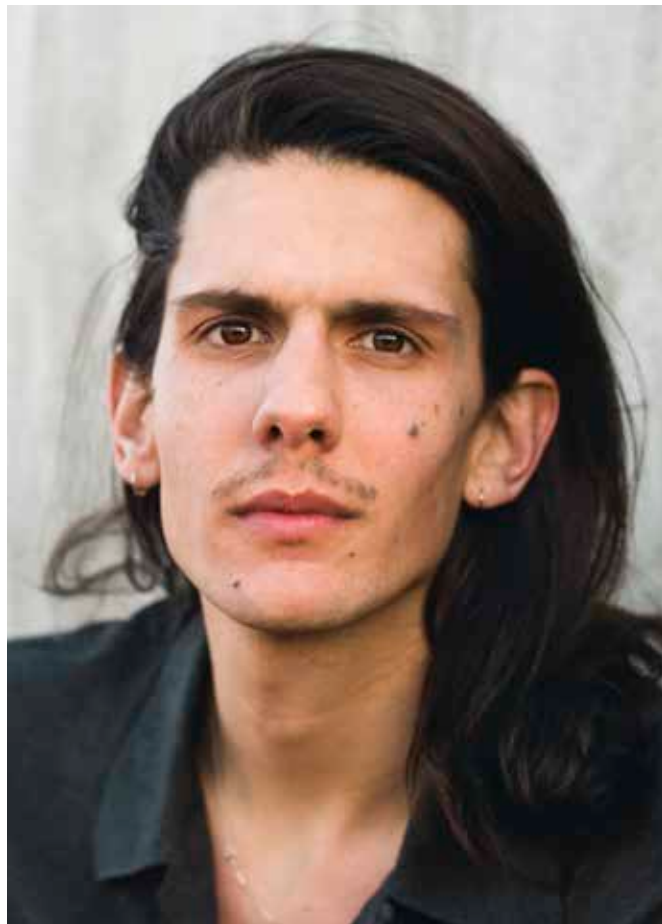
5

TOURNEE

De voorstelling is het resultaat van het samenwerkingsverband, met een focus op talentontwikkeling, tussen De Nationale Opera, de Nederlandse Reisopera en Opera Zuid. Doordat de Nederlandse operagezelschappen hun krachten bundelen, kunnen we met *Ändere die Welt!* op tournee. Behalve in de Amsterdamse Meervaart, is de voorstelling daarom door het hele land te bezoeken.

Regisseur Mart van Berckel brengt muziektheater op de barricades

Tekst: Margriet Prinssen

Mart van Berckel

‘Ik behoor tot een generatie in spagaat’

Of kunst de wereld kan veranderen? Mart van Berckel aarzelt geen moment: ‘We moeten het in elk geval proberen, niet met het blinde idealisme van de jaren zestig maar wel met een realistische blik op de complexiteit van de wereld’. *Ändere die Welt!* wordt een collagevoorstelling vol (revolutionaire) muziek.

Artistiek directeur Sophie de Lint vroeg in het kader van het thema ‘Vrijheid?’, dat het hele seizoen van DNO én het Opera Forward Festival domineert, de jonge muziektheatermaker Van Berckel om samen met muzikaal leider Pedro Beriso een voorstelling te ontwikkelen rond het thema revolutie, op basis van bestaand repertoire.

Grote vragen om mee aan de slag te gaan. Bestaat er muziek die de wereld heeft veranderd? Gaan politieke revoluties ook altijd gepaard met grote culturele veranderingen en zo ja, vinden die doorgaans eerder plaats of juist gelijktijdig? Van Berckel: “Als je nadenkt over de grote revoluties die onze wereld hebben opgeschud, van de Franse Revolutie tot de Russische in het begin van de twintigste eeuw, gebeurt er altijd ook veel in de kunst en muziek. Als je naar de geschiedenis kijkt, is het een tijd van wilde opstand, woeste strijdkreten, vlamme betogen, vaak ook van vlamme kunst en muziek, met wisselend resultaat. Soms komen er prachtige dingen uit voort; soms wordt er vooral veel kapotgemaakt. ‘De revolutie eet zijn kinderen op’ is niet voor niets een bekende uitspraak.”

Hij behoort tot de generatie millennials die is opgegroeid met internet: “Ons venster op de wereld is groot. We zijn ons ervan bewust dat er tegelijkertijd van alles aan de hand is. Dat kan ook lamslaan: de wereld is zo complex en ingewikkeld, waar begin je in godsnaam? Wij zijn een generatie in spagaat: wel maatschappelijk geëngageerd, in tegenstelling tot de generatie die daarvoor, in de jaren negentig, volwassen werd. Dat was, kort door de bocht, een tijd van cynisme en postmodernisme: ‘Feesten tot we naar de haaien gaan’. Mijn generatie gaat het in elk geval proberen. Ik voel althans, ook om me heen, een oprecht verlangen om het beter te doen, om in elk geval een poging te wagen.”

‘Ik voel een oprecht verlangen om het beter te doen, om in elk geval een poging te wagen’

Bouwen op het verleden

Ändere die Welt! speelt zich af op het slagveld na een revolutie, in een decor vol brokstukken van eerder bevochten ideologieën. De voorstelling wordt gespeeld door vier zangers, negen musici en een kind: “Als het doek opgaat, zie je mensen die uit schuilplaatsen lijken te komen. Dan begint het grote opruimen: de vloer ligt vol troep. Samen de troep opruimen is natuurlijk een mooie metafoor voor wat nodig is in de wereld en bovendien creëert het een groepsgevoel.”

De muziek is geselecteerd in nauwe samenwerking met Pedro Beriso: een potpourri van revolutionaire klanken die door de muziekgeschiedenis heen zijn geweven. Muziek die bij grote maatschappelijke omwentelingen een belangrijke rol heeft gespeeld, die verandering en vernieuwing ademt, van onder meer Hanns Eisler, Weill, Rachmaninov, Sjostakovitsj, Schumann, Auber, Beethoven en Wagner. “Totaal verschillende soorten muziek, allemaal gecomponeerd in roerige tijden. Pedro heeft de muziek gearrangeerd voor een kamermuziekensemble. In de productie wordt dit gecombineerd met hedendaagse klanken van spoken word en elektronische soundscapes. Dat moest, vonden wij allebei; je kunt het niet in deze tijd hebben over revolutie en vrijheid, zonder de stemmen van nu te laten klinken.” Spoken word-artiest Amara van der Elst leidt de toeschouwer door de voorstelling en geeft commentaar in de taal van 2023, begeleid door soundscapes van Wouter Snoei. “Voor de voorstelling heeft ze zich laten inspireren door de thematiek van revolutie en verandering. Ze is zelf ook erg politiek en maatschappelijk betrokken, dus het waren hele inspirerende gesprekken. Bij het schrijven van

haar teksten heeft ze zich laten leiden door onze (klassieke) muziekkeuze en de teksten daarvan. Ze is ook geregeld bij de repetities om haar teksten nog beter toe te spitsen op wat er op het toneel te zien is.”

De scenografie is van Vera Selhorst, door Van Berckel zijn “artistieke wederhelft” genoemd. “Wij werken eigenlijk al vanaf het begin heel nauw samen en we hebben aan een half woord genoeg.” Dat geldt ook voor Rosa Schützendorf, zijn vaste kostuumontwerper: “Zij werkt heel intuïtief maar heeft een feilloos gevoel voor aankleding. Soms ziet ze ergens op het Waterlooplein, hier om de hoek, een paar gele sokjes en dan weet ze: die moet ik hebben voor dat personage.”

Mart van Berckel (1995) studeerde piano, muziektheater en regie aan ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten (Arnhem) en de Zürcher Hochschule der Künste (Zürich).

KASKO EN DE NIEUWE OOST

Van 2016 tot en met 2019 was hij verbonden aan KASKO - Huis voor muziektheatermakers in Zwolle (*Before I Die en Een Kersentuin*) en aan Productiehuis De Nieuwe Oost (2017-2021).

NITE

Sinds 2019 neemt hij deel aan een nieuw talentontwikkelingstraject bij NITE (National Interdisciplinary Theater Ensemble van het Noord Nederlands Toneel/Club Guy & Roni) in Groningen. Daarin worden regisseurs opgeleid om interdisciplinair te werken en voorstellingen voor de grote zaal te maken. Sinds 2021 is hij als vaste maker verbonden aan NITE: op 17 februari ging zijn nieuwe muziektheatervoorstelling in première: *My First Tragedy: Iphigeneia*.

DE NATIONALE OPERA

Bij De Nationale Opera werkte hij als regieassistent samen met Lotte de Beer en Robert Wilson.

STAATSOPER HAMBURG

Onlangs maakte hij zijn debuut als regisseur in Duitsland met de wereldpremière van *Silvesternacht* van Johannes Harkeit bij de Staatsoper Hamburg. “Een geslaagde, hoog-dramatische avond, die met spaarzame middelen een enorm effect bereikt”, schreef het Hamburger Abendblatt.

Van Berckel werkt graag op collectieve wijze samen met zijn artistieke team: "Ik ben benieuwd naar alle ideeën over de productie, ook van degenen op het toneel, vanuit openheid en gelijkwaardigheid, maar ik wil wel graag degene zijn die de knoop doorhakt. Het geeft me rust om te weten dat ik eindverantwoordelijk ben." In de operawereld is collectief en vanuit gelijkwaardigheid werken minder gebruikelijk dan in het theater, dus soms is het even wennen: "Maar het zijn allemaal jonge mensen en iedereen vindt het een heel spannend proces. We hebben in oktober al drie weken samengewerkt om de voorstelling in de grondverf te zetten en vanaf half februari, drie weken voor de première, gaan we de puntjes op de i zetten."

*'Je kunt het niet hebben over
revolutie en vrijheid, zonder de
stemmen van nu te laten klinken'*

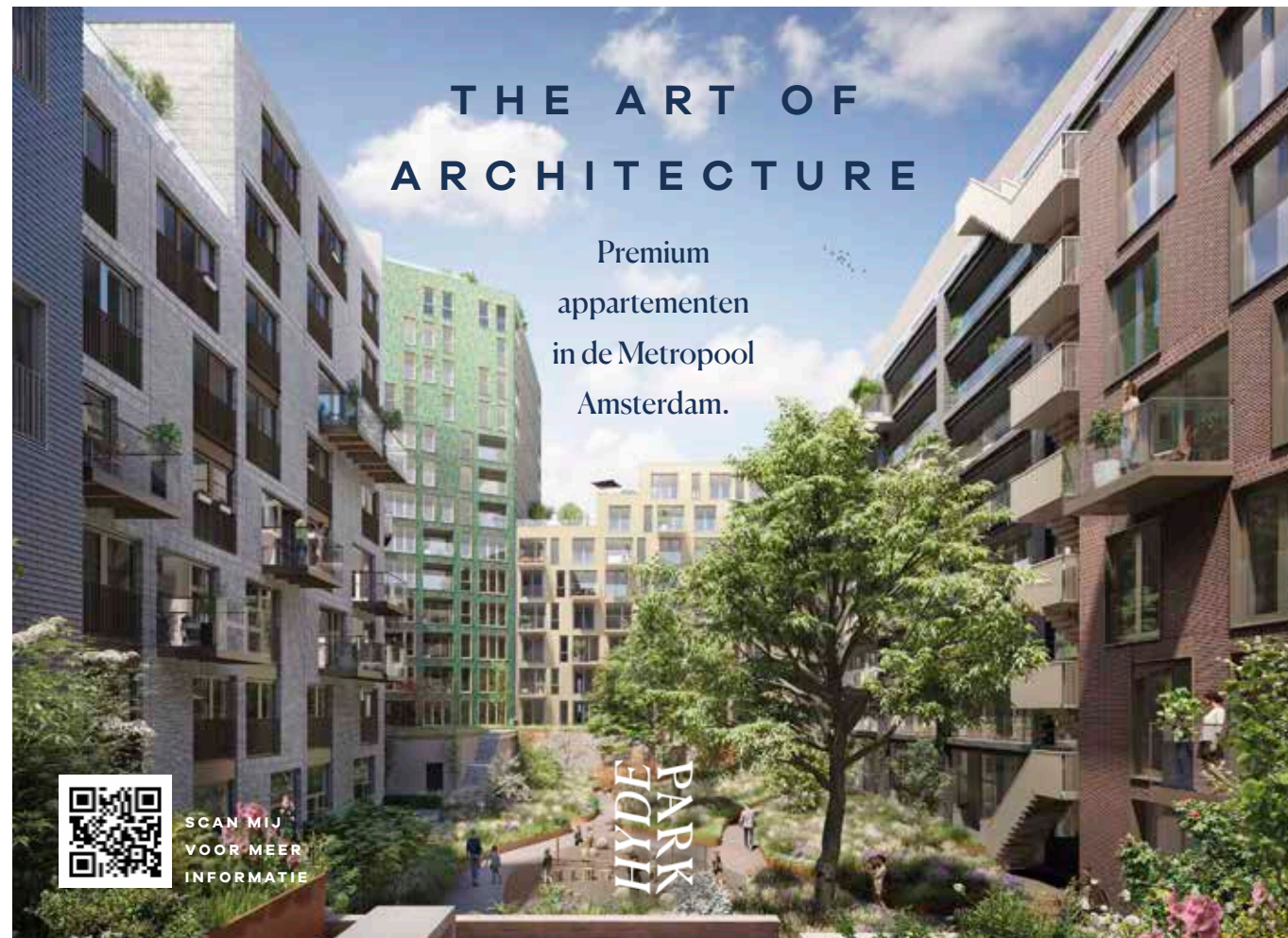
Ervaring

Van Berckel heeft sinds zijn afstuderen in 2016 de luxe van een volgeboekte agenda: "Ik maakte gelukkig deel uit van een ontwikkeltraject, eerst van KASKO en De Nieuwe Oost (zie kader) en sinds 2019 van NITE. Daardoor had ik ook tijdens de zware

coronajaren zicht op projecten, in tegenstelling tot veel collega's."

Ook De Nationale Opera kent hij goed; hij heeft er gewerkt als regieassistent van Lotte de Beer (*The New Prince*, wereldpremière tijdens OFF 2017) en bij de reprise *Madama Butterfly* (2019) van Robert Wilson: "Ik heb zoveel geleerd van beiden. Wilson is toch wereldberoemd en je zou zeggen dat hij bij een reprise van een succesvoorstelling niet tot het gaatje gaat, maar het tegendeel is het geval. Hij werkt keihard, en is heel nauwkeurig, tot op de instelling van de lichten. Bijzonder aan Lotte de Beer is dat ze enthousiast is en tegelijkertijd alles ziet. Ze weet, en dat is enorm belangrijk voor een regisseur, mensen het gevoel te geven dat ze gezien worden."

Zelf had hij er geen rekening mee gehouden dat hij al zo snel – hij is nog maar 27 – een regieopdracht van De Nationale Opera zou krijgen: "Ik vind opera een geweldige kunstvorm. Bij toneel of teksttheater word je als toeschouwer vaak meer rationeel aangesproken. Muziek heeft zo'n emotionele impact; het voert je naar een andere dimensie, een andere dynamiek. Het ontroert me vaak: al die mensen op en achter het toneel en 1600 mensen in het publiek. Dat heeft iets onbeschrijfelijk bijzonders."

ADVERTENTIE

De artiesten van Ändere die Welt

Tekst: Jasmijn van Wijnen

Met twee leden en een alumna van De Nationale Opera Studio, een bariton die aan de voorloper van het talentontwikkelingsprogramma deelnam én de jonge spoken word-artiest Amara van der Elst, bruist deze nieuwe operaproductie van het talent. Een interview met de talentvolle zangers uit de voorstelling.

Sam Carl

SAM CARL

*'We zijn vrij om onze rol
Zelf te creëren'*

De Brits-Amerikaanse bas-bariton Sam Carl was van 2019 tot 2021 lid van De Nationale Opera Studio. Een leerzame tijd voor hem, ondanks de pandemie die deze periode voor een groot deel tekende.

"Tijdens mijn tijd in de Studio heb ik veel geleerd van de producties waaraan ik op het grote podium mee heb mogen werken. Werken met zangers met veel ervaring, die *on top of their game* zijn, is fascinerend en enorm leerzaam. Die momenten koester ik het meest. Niemand gaat naast je zitten om je te leren hoe het moet, maar als je oplettend bent kun je een hoop leren door in repetities goed naar je collega's te kijken en met ze te praten."

*'Deze voorstelling is als
een gedicht'*

Een groot deel van Sams tijd in de Studio werd getekend door de pandemie, maar dat heeft zijn opleiding niet geschaad, vertelt Sam. Het tegenovergestelde is eerder waar: "We hadden zoveel geluk met Rosemary (Joshua, leider van de Opera Studio, red.). Want hoewel er heel veel werd geannuleerd, heeft zij ervoor gezorgd dat wij hard konden blijven werken tijdens de pandemie. We werkten bijvoorbeeld aan techniek en talen, en ik heb in die tijd heel veel geleerd over studeren zonder een direct doel."

Nu keert Sam terug voor zijn rol in *Ändere die Welt!*. Een pasticcio, of collagevoorstelling, die een andere voorbereiding vereist dan een al bestaande opera. "Bij een bestaande opera zijn er video's, opnames en ervaren coaches waar je op terug kunt vallen. Dat is nu niet het geval. Het werk is nog continu in ontwikkeling, wat ervoor zorgt dat we allemaal een stukje eigenaarschap in het proces krijgen. Er was een moment waarop wij werden gevraagd om repertoire voor te stellen, en nu zing ik materiaal wat ik toen inbracht."

"Normaal gesproken ben ik de minst ervarene in de ruimte,

maar nu liggen mijn collega's en ik qua leeftijd en ervaring veel dichterbij elkaar, waardoor er echt een groepsdynamiek ontstaat. Er is meer ruimte in dit proces om collaboratief te maken, in plaats van op basis van de traditionele top-down hiërarchieën."

De voorstelling is nog steeds in wording, maar heeft in een eerste repetitieperiode wel al concretere vormen aangenomen. "Deze voorstelling is als een gedicht. Het is *open ended*, het vertelt niemand hoe zich te voelen, maar nodigt de toeschouwer uit om na te denken over wat er gaande is in de

wereld. In de voorstelling bevinden we ons in een post-revolutionaire wereld, waarvan de tijd en ruimte niet worden gespecificeerd. En we zien mensen die een hoop hebben meegemaakt. Het roept herinneringen op aan beelden van vernietigde steden en mensen die aan het opruimen zijn. Al hun eigenaarschap over de ruimte waarin ze zich begeven is hen afgenomen, maar door deze op te ruimen winnen ze stukjes eigenaarschap terug. Hanns Eislers liedteksten en Amara's teksten kenmerken zich door een bepaalde openheid, ze nodigen uit tot nadenken. En ik hoop dat mensen dat ook na de voorstelling blijven doen."

CLAIRE ANTOINE

'De muziek is voor ons en met ons uitgezocht'

De Franse sopraan Claire Antoine is op dit moment lid van De Nationale Opera Studio en vertolkt een rol in *Ändere die Welt!* Hoe ervaart zij haar tijd in De Studio, en het onderdeel van *Ändere die Welt!*?

"Het is een geweldige kans om deel te zijn van de Opera Studio. We krijgen coachings van mensen met fantastische carrières. Het is een privilege, want buiten de context van de Studio is het onmogelijk om van al deze mensen masterclasses te krijgen – en te betalen. Het is een mooie manier om dit soort mensen te ontmoeten. Bovendien voedt de Studio op verschillende manieren onze muziek, we worden gestimuleerd om uit onze comfortzone te treden en creatiever te worden."

Daar is *Ändere die Welt!* een voorbeeld van. "Het is een nieuwe creatie, dus nog nooit eerder gedaan. De inhoud is voor ons en met ons gemaakt. De muziek is voor ons en met ons uitgezocht. Het is heel interessant om een voorstelling vanaf nul te beginnen. Daardoor is er veel uitwisseling met de regisseur, hij staat open voor voorstellen en ideeën. We creëren echt samen een verhaal."

'Het is een smeltkroes van liederen, opera-aria's en ensembles'

Dat verhaal wordt opgebouwd uit allerlei verschillende elementen, het is als het ware een hybride voorstelling, zo beschrijft Claire de vorm. "Het is geen klassieke productie, het is geen opera, maar een smeltkroes van liederen, opera-aria's, ensembles: een heleboel verschillende stijlen muziek. We zingen Kurt Weill, wat richting het cabaretlied gaat, terwijl ik ook een aria van Leonore uit Beethovens *Fidelio* zing. Maar het botst niet met elkaar. En dan is er nog de spoken word-artiest.

Claire Antoine

Ik durf niet te beweren dat het op deze manier nog nooit is gedaan, maar in elk geval niet vaak. Deze productie is heel verfrissend en innovatief en beweegt weg van de traditionele vorm van een operavoorstelling."

Dat vraagt tegelijkertijd om een grote verbeeldingskracht van de makers, waaronder ook van de zangers. "Er is geen referentiekader. Normaal kunnen we inspiratie opdoen bij een beroemde zangeres, of bij een beroemde regisseur, die het

werk en de rol op een bepaalde manier hebben geïnterpreteerd. Maar hier gaat het helemaal om ons. Om onze betrokkenheid bij het project en in het proces. Daarom moeten we *open minded* zijn en ons actief verhouden tot het materiaal. De voorstelling is vrij minimalistisch, er is een klein ensemble dat ons begeleidt, geen groot orkest. En ook de regie is minimalistisch, waardoor wij nog harder moeten werken aan de diepere lagen van ons personage."

"Met Mart werken we op een heel flexibele manier, hij introduceert steeds weer nieuwe ideeën. Hij behoort tot een nieuwe generatie regisseurs, die met relatief weinig middelen een voorstelling kan maken. De voorstelling stelt de vraag 'hoe de wereld te veranderen?' En het nodigt uit tot zelfreflectie over hoe we die vraag gedurende de afgelopen decennia hebben beantwoord, en hoe we vanaf dit punt verder kunnen."

INNA DEMENKOVA

'Muziek vormt een belangrijk middel voor verbinding'

De Russische sopraan Inna Demenkova zit momenteel in haar tweede en laatste jaar van het Opera Studio-traject. Na in verschillende DNO-producties gezongen te hebben, kijkt ze nu uit naar haar rol in *Ändere die Welt!*

"De Studio voelt nu als een grote familie voor mij. In het begin vond ik het moeilijker, ik moest wennen aan de andere leef- en communicatiestijl hier in Amsterdam. Hier is iedereen veel beleefder, open, iedereen glimlacht. Mensen komen snel dichtbij. Toen ik onlangs terugkwam na een bezoek aan mijn familie in Rusland, voelde ik me echt thuis hier. Ik werk met zulke fijne mensen en voel me op mijn gemak in de producties waar ik aan meewerk. Ik heb al aan zoveel voorstellingen mogen meewerken (*Der Zwerg*, *La traviata*, *Denis & Katya*, *Carmen*), en na *Ändere die Welt!* zing ik mijn laatste productie hier als lid van de Studio: *Rusalka*. Ik voel me als een vis in het water en mijn tijd in de Studio voelt als een ticket naar een grote carrière."

'Zonder publiek ben je geen artiest'

Hoe ziet die grootse carrière er voor Inna uit? "Mijn belangrijkste uitgangspunt is om mensen samen te brengen middels mijn muziek. Mijn droomrol is Violetta in *La traviata*, maar die laat nog even op zich wachten. Ik wil gewoon zingen op een podium en mijn stem en aanwezigheid delen met een publiek. Ik bedoel het niet op een diva-achtige manier, maar zonder publiek ben je geen artiest. En er komt zoveel bij kijken om een artiest te zijn, dat gaat niet alleen over een mooie stem hebben."

Een operazangeres moet haar talen kennen, en in *Ändere die Welt!* komt dat bijzonder goed van pas: "Ik vind het leuk dat de voorstelling bestaat uit aria's en liederen uit verschillende landen, in verschillende talen. Duits, Frans, Engels en ook Russisch – ik zal Rachmaninov zingen, mijn favoriete componist. Daarmee benadrukken we hoe de verschillende personages in de voorstelling, met verschillende achtergronden en verhalen, samenkomen. Muziek vormt een belangrijk middel voor verbinding. Er gebeurt zoveel verschrikkelijks in de wereld, en deze voorstelling laat zien hoe we door middel van muziek, van kunst, samen kunnen komen."

Inna voelt zich in het bijzonder thuis in een maakproces als dat van *Ändere die Welt!* "Ik hou meer van het maakproces dan van de uitvoeringen van een voorstelling," zegt ze daarover. "Want in het proces kun je zelf ontzettend veel leren. Als de voorstelling af is heb je weer een beetje extra baggage, waar je in volgende processen uit kunt putten. En Mart denkt als regisseur heel erg vanuit de zanger, hij stelt je op je gemak en zorgt ervoor dat je de muziek op een zo ideaal mogelijke manier tot uiting kunt brengen." In de voorstelling zorgt Amara wat haar betreft voor het creëren van een atmosfeer waarin de muziek tot zijn recht komt: "Amara weet als geen ander hoe ze de energie in de ruimte naar haar hand kan zetten. Het is een soort magie."

Inna Demenkova

MICHAEL WILMERING

‘Spoken word en opera komen eigenlijk heel erg overeen’

De Nederlandse bariton Michael Wilmering is bij De Nationale Opera inmiddels geen nieuwkomer meer. Hij was in verschillende producties van DNO te zien, het meest recent nog in de rol van Le Dancaïre in *Carmen*. Hij staat altijd open voor nieuwe, experimentele projecten.

“Het is heel leuk om zoveel verschillende dingen te mogen doen bij DNO. Grote producties waarvan het duidelijker is waar het naartoe gaat, en producties als *Ändere die Welt!*, die pas tijdens de repetities tot stand komen. Dat houdt het lekker afwisselend.”

Ändere die Welt! leek op zijn lijf geschreven, hoewel de precieze vorm nog onduidelijk was toen hij ervoor werd gevraagd: “Ik zing ook veel liedrepertoire, en toen ik hoorde dat de muziek van Hanns Eisler een belangrijke rol zou gaan spelen in de voorstelling, dacht ik dat het wel goed bij me zou passen. Ik vind het altijd leuk om iets nieuws te creëren. Die maakprocessen kosten veel energie, maar zijn ook altijd spannend. Je

moet je als zanger heel flexibel opstellen. Je bent gewend om de muziek keer op keer op één bepaalde manier te zingen, zodat deze goed in je lichaam komt. In een proces als dit, waarin de vorm heel veranderlijk is, moet je je steeds kunnen aanpassen.”

Van de combinatie opera en spoken word, wordt Michael heel enthousiast: “De kunstvormen komen eigenlijk heel erg overeen. Spoken word is ook heel erg muzikaal, en voordracht is daarbij ook heel belangrijk, welk woord je meer of minder nadruk geeft. Je hoeft, net als bij opera, niet woordelijk te begrijpen wat er gezegd wordt om wel te voelen waar het over gaat.”

‘Je moet je als zanger heel flexibel opstellen’

Hoe is het om een personage te creëren op basis van muzikale fragmenten van verschillende componisten, uit verschillende tijdperiodes en in afwisselende talen? “Het helpt dat alle personages de hele tijd op het podium zijn. Dus waar een pasticcio misschien de neiging heeft om gefragmenteerd te zijn, helpt het dat we op die manier toch in een bepaalde richting en in lange lijnen kunnen denken. Op die manier gaat het eigenlijk heel natuurlijk en ontstaat er al vrij snel een personage.”

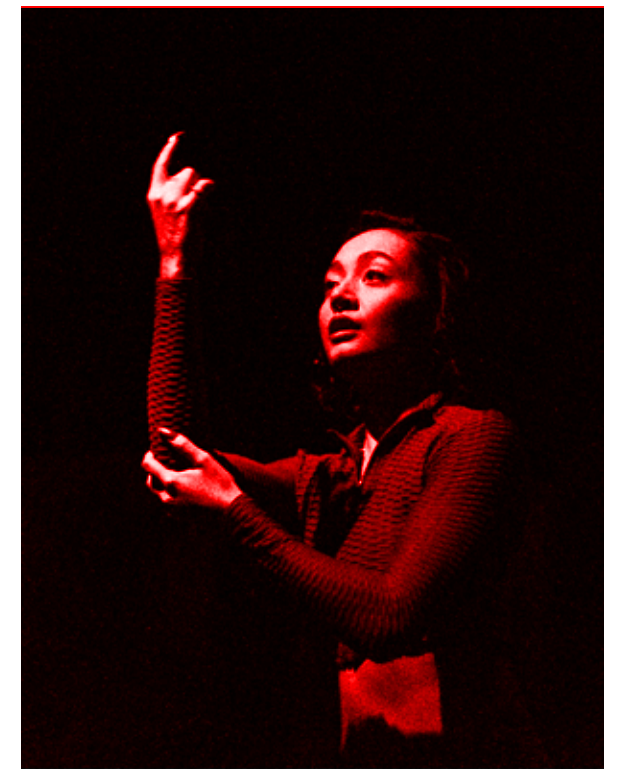
Komend seizoen verschijnt Michael ook weer een aantal keer op het podium van Nationale Opera & Ballet. Wat zijn zijn dromen voor de toekomst? “Ik beoefen als zanger een onzeker beroep, wat het heel spannend maakt en tegelijkertijd heel leuk, want je kunt de hele tijd verrast worden. In je muziek hoop je altijd mensen te kunnen raken, op wat voor manier dan ook. Je wilt iets in beweging zetten. Hoe groter je partij is, hoe beter je dat kunt doen. Ik vind het het leukst om verschillende dingen te combineren: al vanaf de eerste editie zing ik in voorstellingen in het Opera Forward Festival, maar het liefst combineer ik de meer experimentele projecten met repertoire-opera en concerten. Op die manier gaan de verschillende manieren van werken elkaar aanvullen.”

Interview met spoken word-artiest Amara van der Elst

‘Spoken word is als vanzelf uit mij gekomen’

Tekst: Jasmijn van Wijnen

Amara van der Elst (2001) wilde danseres worden, en hoewel ze veel plezier beleefde aan het bewegen, kwam ze er op de dansacademie achter dat ze als danseres, werkend onder leiding van een choreograaf, haar creativiteit niet voldoende kwijt kon. “Er was steeds minder ruimte voor mij, als kunstenaar”, aldus Amara. Als vanzelf begon ze wat te schrijven in de notities op haar telefoon, zonder te weten welk label ze op haar schrijfsels kon plakken. Een oplettende docent merkte in haar schoolopdrachten op dat Amara talent had voor schrijven en stimuleerde haar om mee te doen aan Kunstbende. Daar leerde ze Elten Kiene kennen, een kartrekker op het gebied van spoken word in Nederland. Een wereld ging voor haar open.

Amara van der Elst

“Tijdens spoken word-avonden zag ik wat voor effect woorden op mensen konden hebben. Ik zag wat voor emoties ze los konden maken en ik voelde warmte en verbondenheid. Ik besepte dat dit was wat ik wilde doen met mijn kunst: mensen verbinden.” Het motiveerde haar om, in haar eigen woorden, “kneiterhard haar best te doen”. Ze bezocht *open mic* na *open mic*-avond om haar teksten met een publiek te delen en nieuwe mensen te leren kennen. “Het leek wel alsof er iets uit mij moest, en het vond zo’n beetje als vanzelf zijn weg de wereld in.” En op eenzelfde manier volgde op organische wijze het label ‘spoken word’, waarmee ze haar kunst een naam kon geven.

Amara van der Elst

Ver-van-mijn-bedshow

Opera ervoer ze altijd als een wereld die heel ver weg van haar lag. Ze proefde hier en daar weleens aan het genre door als kind een opera te bezoeken en bezocht Nationale Opera & Ballet voor de balletten die er te zien zijn, maar ze had zich nog niet eerder echt verdiept in het operagenre. “Ik dacht: alleen hele rijke mensen gaan naar de opera, of mensen uit oudere generaties. Voor mij voelde het als een wereld waar ik niet per se in paste.” Toen tijdens de vorige editie van het Opera Forward Festival in de foyer van NO&B een spoken word-programma werd georganiseerd, was Amara een van de vijf artiesten die middels spoken word reflecteerden op het thema ‘New Beginnings’. “Dat voelde heel *bad ass*. We stonden daar in een ruimte met een bepaald elitair aura een kunstvorm uit te oefenen die voortkomt uit *street culture*. Dat we daar in een nationaal operahuis stonden, zei iets over hoe onze kunstvorm aan het groeien is en hoe we steeds meer respect krijgen.”

Niet alleen het Opera Forward Festival had oog voor spoken word. De kunstvorm wordt steeds zichtbaarder: van de dodenherdenking op de Dam (waar Amara in 2021 een voordracht hield) tot aan reclames van verzekeringsmaatschappijen. “De meeste spoken word-artiesten komen uit groepen die nog niet

zo sterk gerepresenteerd worden in de *mainstream media*, en daardoor komen via spoken word verhalen naar boven die nog niet eerder verteld zijn, of nog niet zoveel ruimte hebben gekregen. Ik kan het alleen maar vieren op het moment dat we daar de ruimte voor krijgen.”

‘Ik ervaar de repetitieruimte als een soort speeltuin’

In de voorstelling *Ändere die Welt!* wordt spoken word uitgenodigd om het podium te delen met lied- en operamuziek. Wat dacht Amara in eerste instantie van dat idee? “Allereerst dacht ik: hoe gaan we dit doen? Maar ik ben ook iemand die altijd gekke combinaties opzoekt en verschillende kunstvormen graag combineert. Ik begon als danseres en ging opeens schrijven, waardoor ik mijn bewegingen ging combineren met mijn taal. Ik heb al eerder de kans gekregen om met muzikanten te werken, dus de combinatie van muziek met spoken word kende ik al een beetje. Maar omdat opera in mijn hoofd nog zo’n ‘ver-van-mijn-bedshow’ was, was het wel heel spannend. Gelukkig had ik met Mart al snel een klik. We hebben allebei

op dezelfde school (ArtEZ in Arnhem) gezeten, en dachten op eenzelfde manier over het maakproces. We begonnen heel open met een idee en een thema. Dat thema sprak mij direct aan en ik voelde dat ik er met volle overgave over wilde denken en schrijven. Het enthousiasmeerde me om boven de vorm te gaan staan en vooral te focussen op de boodschap, die ik heel belangrijk vond om te delen. Ik wilde bijdragen aan het vertellen van dit verhaal, en ik had er vertrouwen in dat we daar in de loop van het proces de juiste vorm voor zouden gaan vinden.”

Liefdevolle revolutie

In de voorstelling *Ändere die Welt!* (letterlijke vertaling: ‘Verander de wereld!’) staat de vraag ‘hoe de wereld te veranderen?’ centraal. “Het idee van revolutie dat mensen altijd hebben, is dat het gewelddadig moet zijn. Groot, hard en snel. De boodschap van *Ändere die Welt!* is niet zozeer een stelling, als wel een vraag: wat als dat niet zo zou hoeven zijn? Wat als we vanuit zachtheid en liefde verandering brengen? In de afgelopen tijd is er zoveel hard, zoveel pijnlijks gebeurd. Dingen veranderen supersnel, waardoor we als mens en maatschappij niet echt de tijd krijgen om na te denken. Volgens mij wil deze voorstelling mensen letterlijk even stil laten zitten in hun stoel en na laten denken over wat we nou eigenlijk allemaal aan het doen zijn.”

Ook voor *Ändere die Welt!* schrijft Amara haar teksten zelf. Waar laat zij zich door inspireren? Hoe komen haar teksten tot stand? “Als er vooraf een duidelijk onderwerp of thema bekend is, ga ik als het ware binnen dat kader *luisteren*. Ik ga openstaan voor nieuwsberichten die binnenkomen, artikelen die ik tegenkom, films die op het thema aansluiten. Ik verzamel inspiratie vanuit allerlei verschillende media om een idee te krijgen van de status quo: wat is er allemaal al over geschreven of gedacht? Vervolgens kan ik mijn eigen standpunt daarin innemen. Meestal onderzoek ik ook eerst mijn eigen toon: hoe wil ik hierover communiceren? Rebels, zacht en onpartijdig, of ga ik met volle kracht op de barricades staan? En dan ga ik schrijven, schrijven, schrijven.”

In *Ändere die Welt!* vertolkt Amara een rol die een midden vindt tussen een verteller, presentator, toneelmeester en commentator. In haar teksten verhoudt zij zich tot dat wat de zangers zingen. “Het is voor mij belangrijk om te weten binnen welke context mijn teksten zullen bestaan. Op basis van het verhaal, de personages in de voorstelling en de ontwikkeling die zij doormaken, kan ik ook mijn eigen personage ontwerpen. Waar kan ik iets toevoegen? Waar kan ik contrasteren? Waar kan ik mee spelen? Ik ben in de liedteksten gedoken om te zien waar ze over gaan, of er thema’s inzitten die ik kan meenemen in mijn teksten, om zo mijn eigen bijdrage aan het geheel te kunnen bepalen.”

‘Gedurende het proces ben ik de twee kunstvormen steeds minder als aparte elementen gaan zien’

Opera en spoken word

Het grootste verschil tussen opera en spoken word zit volgens Amara in de grootsheid die bij opera komt kijken tegenover het intieme karakter van spoken word. “Het heeft allebei iets heel moois, maar door het bij elkaar te brengen gebeurt er iets spannends. Zo is er een groot contrast tussen de intimiteit van mijn voordracht en het grootse decor waarin ik dat doe. Tegelijkertijd kan ik op momenten in de voorstelling juist in die grootsheid meegaan. Ik vind het spannend dat spoken word in deze voorstelling ineens veel meer ruimte inneemt dan het normaal doet, en dat ik daarin kan laten zien dat spoken word ook heel *in your face* en theateraal kan zijn. Door de combinatie van de twee kunstvormen gaan er automatisch dingen in elkaar overlopen. Gedurende het proces ben ik de twee kunstvormen steeds minder als aparte elementen gaan zien.”

Op het moment van schrijven is een eerste repetitieperiode in het najaar achter de rug, en staat de tweede en laatste repetitieperiode voor de deur. Hoe was en is het voor Amara om mee te draaien in het maakproces van een muziektheatervoorstelling? “Allereerst vond ik het natuurlijk heel spannend. Het is een experiment en niemand wist van tevoren wat we konden verwachten. Het was voor mij bovendien een heel nieuwe omgeving. Maar al heel snel voelde ik me welkom en vrij om dat experiment met volle overtuiging aan te gaan. In deze productie krijg ik heel veel vrijheid om de theatrale kant van mijn werk te verkennen en een personage in te stappen. In eerder werk maakte ik daar ook wel gebruik van, maar in deze voorstelling is dat extreem: ik kan een eigen personage ontwikkelen, dat een hele boog door de voorstelling heen maakt. Ik ervaar de repetitieruimte als een soort speeltuin.”

Verbinding als katalysator voor verandering

Zowel in vorm als in inhoud pleit *Ändere die Welt!* voor verbinding als katalysator voor verandering. Wat kan de toeschouwer verwachten van deze ‘revolutionaire’ voorstelling? “Bij *Ändere die Welt!* kan de toeschouwer het onverwachte verwachten. Het is een voorstelling waarin je geconfronteerd wordt met de dingen die scheef zitten, waarvan je eerder misschien wegkeek. Het is een voorstelling met een belangrijke, hedendaagse boodschap. Je ziet heel verschillende personages op het podium, die allemaal hun eigen belangen hebben en hun eigen verhalen, en die toch op de een of andere – vredige – manier samenkomen. Het is zowel een confronterende, als een hoopvolle voorstelling die verbinding en verbroedering viert.”

De rekwisieten voor *Animal Farm*

Tekst: Lune Visser

“De ene ontwerper presenteert je een compleet uitgedachte tekening, de ander zegt gewoon ‘Ik wil een koe’. Aan de slag dan maar!” Rekwisiteur Robert-Jan Ruijl vertelt over zijn beestachtige werk voor *Animal Farm*.

In het geval van de koe had Robert-Jan geluk. Voor *Rosa, A Horse Drama*, een productie van zo'n dertig jaar geleden, waren destijds in het atelier van Nationale Opera & Ballet zo'n vijftien koeien gemaakt. Daarvan was het grootste deel verkocht, maar was er één gehouden. “Dat kwam nu goed uit. De koe had alleen geen poten en ik moest er ook een nieuwe kop op zetten. In de holle binnenkant van het rekwisiet heb ik die onderdelen vervolgens met een stevig touw aan elkaar verbonden. Zo kunnen de verschillende lichaamsdelen niet loskomen, maar blijft het dier wel beweeglijk wanneer het aan haken boven het podium hangt. Het moet geen stijve plank worden – dan is het niet realistisch meer.”

Terwijl de koe nog op de operatietafel ligt, hangen er aan het plafond in Robert-Jans werkplaats al een varken, een schaap en een geit. “Die laatste twee waren het gemakkelijkst om te maken; ze zijn iets kleiner en in de stoffenwinkel kon ik er passende huiden voor vinden. De harige varkenshuid was een ander verhaal: je komt dan terecht bij Amerikaanse websites voor weerwolfhuiden uit de filmindustrie, waar je voor een heel klein stukje al snel vijftig dollar betaalt. Ik ga nu daarom stuk voor stuk ruwe haren op een roze stof zetten – een verschrikkelijk monnikenwerk natuurlijk, maar dat wordt uiteindelijk wel het mooist.”

Behalve deze vier boerderijdieren, die dankzij Robert-Jan in vol ornaat acte de présence kunnen geven, zijn er ook ‘dieren’ in een meer vloeibare vorm op het toneel te zien. Met een heuse gehaktmolen, waarin een gekleurde brij van bloem, water, zout, kleurstof, zaagsel en wat piepschuimbolletjes wordt vermalen, worden er tijdens *Animal Farm* kakelverse rekwisietworsten gedraaid...

HET ZWANENMEER

Rudi van Dantzig, naar Marius Petipa en Lev Ivanov, i.s.m. Toer van Schayk

Liefde en misleiding – dat zijn de kernwoorden van *Het Zwanenmeer*. De jonge prins Siegfried ontmoet 's nachts aan een meer een witte zwaan, Odette, en hij belooft haar – en daarmee zijn idealen – trouw te zullen blijven. Maar eenmaal terug in zijn paleis laat Siegfried zich verleiden door tovenaarsdochter Odile, die zich als zwarte zwaan heeft vermomd.

De *Zwanenmeer*-productie van Rudi van Dantzig – voormalig artistiek directeur van Het Nationale Ballet – uit 1988, wordt nog altijd internationaal als een van de mooiste versies beschouwd.

Choreografie Rudi van Dantzig, naar Marius Petipa en Lev Ivanov, i.s.m. Toer van Schayk

Choreografie caractère-dansen derde akte Toer van Schayk

Muziek Pjotr Iljitsj Tsjaikovski

Kostuum- en decorontwerp Toer van Schayk
Lichtontwerp Jan Hofstra
Artistieke supervisie Toer van Schayk
Balletmeesters Rachel Beaujean, Charlotte Chapellier, Sandrine Leroy, Judy Maelor Thomas, Larissa Lezhnina, Caroline Sayo Iura, Guillaume Graffin, Alan Land, Jozef Varga

Muzikale begeleiding Het Balletorkest, o.l.v. Matthew Rowe

Met medewerking van leerlingen en studenten van de Nationale Balletacademie

Actuele castlijsten:
operaballet.nl/het-zwanenmeer/castlijst

REPRISE

DATA

22, 23, 25, 26, 28 en 30 maart, en
1, 2, 4, 6, 7, 9, 10, 12, 14, 15 en 18 april

Meer informatie en kaarten (ook voor de landelijke tournee): operaballet.nl

5 Redenen om uit te kijken naar... Het Zwanenmeer

1

'BALLET DER BALLETTEN'

Een groter contrast met het Opera Forward Festival is haast niet denkbaar, maar vanaf 22 maart keert het 'ballet der balletten' terug op het podium van Nationale Opera & Ballet, met tientallen witte tutu's, romantische pas de deux en een sprookjesachtige sfeer. Avondvullende balletklassiekers zijn een essentieel onderdeel van het repertoire van Het Nationale Ballet. Wie van klassiek ballet houdt, moet *Het Zwanenmeer* ook gezien hebben.

2

DE MUZIEK VAN TSJAIKOVSKI

De prachtige muziek van *Het Zwanenmeer* is gecomponeerd door de beroemde Russische componist Pjotr Iljitsj Tsjaikovski, die ook de muziek voor de bekende balletten *De Notenkraaker* en *The Sleeping Beauty* schreef. *Het Zwanenmeer* was zijn eerste werk voor een ballet – en werd aanvankelijk eigenlijk helemaal niet goed ontvangen. Het was pas na Tsjaikovski's dood dat *Het Zwanenmeer*, ter ere van de componist, nieuw leven werd ingeblazen, en het ballet de lof kreeg die zowel de choreografie als de elegante, expressieve melodieën verdienen.

3

DE BIJZONDERE VERSIE VAN RUDI VAN DANTZIG

Rudi van Dantzig's versie van de beroemde klassieker wordt nog altijd beschouwd als een van de mooiste versies van het ballet. De voormalig artistiek directeur van Het Nationale Ballet liet zich voor zijn *Zwanenmeer*, dat in 1988 in première ging, niet alleen inspireren door Tsjaikovski's muziek, maar ook door zijn brieven en dagboeken. Het ballet heeft daardoor een sterk menselijke, emotionele interpretatie.

4

KOSTUUMS EN DECOR VAN TOER VAN SCHAYK

Multitalent Toer van Schayk choreografeerde in Van Dantzig's productie niet alleen de kleurige volksdansen die in de derde akte Siegfrieds verjaardagsfeest verfraaien – hij ontwierp ook de imponerende decors en kostuums. Hiervoor liet hij zich inspireren door de schilderijen van zeventiende-eeuwse Hollandse Meesters.

5

TOURNEE HET ONTROERENDE LIEFDESVERHAAL

Liefde en misleiding zijn de kernwoorden in dit tragische ballet. Siegfried, een jonge prins met de ziel van een dichter, ontmoet 's nachts aan een meer een witte zwaan, Odette, en hij belooft haar – en zijn idealen – trouw te zullen blijven. Maar eenmaal terug in zijn paleis laat Siegfried zich verleiden door tovenaarsdochter Odile, die zich als zwarte zwaan heeft vermomd. Te laat beseft hij zijn vergissing...

Het Zwanenmeer: een ballet dat blijft intrigeren

Tekst: Rosalie Overing

Zeg je klassiek ballet, dan zeg je *Het Zwanenmeer*. 146 jaar na zijn wereldpremière trekt het beroemde ballet over Prins Siegfried en de witte zwaan Odette nog altijd wereldwijd volle zalen. Hoe heeft *Het Zwanenmeer* zich ontwikkeld tot 'ballet der balletten', en hoe heeft het werk dans- en filmmakers geïnspireerd?

Wie aanwezig was bij de allereerste uitvoering, op 20 februari 1877 in het Bolsjojtheater in Moskou, had waarschijnlijk nooit kunnen bedenken dat *Het Zwanenmeer* ooit zou uitgroeien tot een van de beroemdste balletten aller tijden. Het oorspronkelijke ballet – een werk in twee aktes met een choreografie van de Tsjechische Julius Reisinger – werd bij de wereldpremière namelijk allesbehalve positief ontvangen. Dit had onder meer te maken met de overheersende rol van de muziek, geschreven door de Russische componist Pjotr Iljitsj Tsjaikovski. Bij deze eerste versie van *Het Zwanenmeer* was de choreografie volledig ondergeschikt aan de muziek – en dat viel in die tijd niet in de smaak bij het balletpubliek. Het werk verdween dan ook van het repertoire.

Lev Ivanov en Marius Petipa

Pas in 1894, een jaar na het overlijden van Tsjaikovski, werd *Het Zwanenmeer* nieuw leven ingeblazen. Voor een herdenkingsconcert ter ere van de componist maakte Lev Ivanov, met wie Tsjaikovski eerder had samengewerkt aan zijn gevierde ballet *De Notenkraker*, een nieuwe choreografie op de tweede akte van de compositie. Dit werd zo goed ontvangen dat Ivanov en Marius Petipa, die ook had meegewerkt aan *De Notenkraker* en bovendien Tsjaikovski's *The Sleeping Beauty* had gecoreografeerd, de opdracht kregen om een volledig nieuwe versie van *Het Zwanenmeer* te maken. Deze nieuwe productie ging op 27 januari 1895 in première bij het Keizerlijk Marijinski Theater in Sint-Petersburg en was een groot succes onder het Russische publiek. Deze versie vormt tevens het uitgangspunt van het grootste deel van de meer dan 150 *Zwanenmeer*-producties die sindsdien zijn gecreëerd.

'De versie van Petipa en Ivanov vormt het uitgangspunt voor de meeste van de ruim 150 *Zwanenmeer*-producties'

Van mannelijk corps de ballet tot 'Barbiefilm'

Hoe dicht deze 'nieuwe *Zwanenmeren*' bij het origineel van Petipa en Ivanov zijn gebleven, verschilt per productie: waar sommige latere choreografen de oorspronkelijke plot en choreografieën grotendeels intact hebben gelaten, namen anderen het originele ballet slechts als startpunt, om vervolgens een geheel andere richting in te slaan. Zo baseerde John Neumeier de plot van zijn *Illusionen – wie Schwanensee* (1976) op het levensverhaal van Koning Ludwig II van Beieren, die geobsedeerd was door sprookjes en zwanen (én Richard Wagner, red.), en is er in Graeme Murphy's *Zwanenmeer* uit 2002 geen sprake van een Baron Von Rothbart, maar van een driehoeksverhouding tussen Odette, Prins Siegfried en een Barones Von Rothbart. De bekendste radicaal vernieuwde

Zwanenmeer-productie is waarschijnlijk nog steeds die van Sir Matthew Bourne. In deze versie, die Bourne in 1995 maakte voor het Britse dansgezelschap New Adventures, is het doorgaans uit vrouwen bestaande corps de ballet vervangen door een ensemble van mannelijke dansers en zoekt de prins toenadering tot een mannelijke witte en zwarte zwaan. Behalve choreografen lieten ook filmmakers zich inspireren door *Het Zwanenmeer*. De afgelopen decennia verschenen diverse films waarin het ballet aan bod komt of die zelfs volledig rond *Het Zwanenmeer* gecentreerd zijn, van de kinderanimatiefilm *Barbie en Het Zwanenmeer* tot – waarschijnlijk de bekendste – Darren Aronofsky's *Black Swan*, waarin Natalie Portman een ballerina speelt die haar debuut maakt in de hoofdrol van Odette/Odile.

Het Zwanenmeer bij Het Nationale Ballet

Na al deze verschillende versies en talloze voorstellingen overal ter wereld is *Het Zwanenmeer* vandaag de dag nog steeds onverminderd populair en heeft vrijwel elk toonaangevend balletgezelschap een versie een *Het Zwanenmeer* op het repertoire staan. Bij Het Nationale Ballet is dit de interpretatie van Rudi van Dantzig en Toer van Schayk uit 1988, die nog altijd internationaal als een van de mooiste versies wordt beschouwd en sindsdien regelmatig hernomen is. Ook het Nederlandse publiek lijkt nog altijd geen genoeg te kunnen krijgen van het ballet: alle zeventien voorstellingen in de reeks zijn stijf uitverkocht.

DE STERVENDE ZWAAN

Hoewel ze beide gaan over een zwaan en worden gedanst in witte tutu's, is Michel Fokine's beroemde solo *De stervende zwaan* (1905) niet gebaseerd op *Het Zwanenmeer*. Fokine liet zich voor *De stervende zwaan* inspireren door een gelijknamig gedicht van Alfred, Lord Tennyson en tussen de twee balletten bestaat geen enkele relatie.

Libretti via De Nieuwe Toneelbibliotheek

De Nationale Opera publiceert operalibretti in samenwerking met uitgeverij De Nieuwe Toneelbibliotheek.

De libretti zijn tweetalig, met de tekst in de oorspronkelijke taal op de linkerpagina, en de Nederlandse vertaling op de rechterpagina.

Een belangrijke verandering is dat de teksten in een zo volledig mogelijke vorm worden uitgegeven. “We willen de lezer een volledige tekst bieden, die losstaat van eventuele coupures die in onze voorstellingen worden aangebracht,” aldus hoofdprodukt Luc Joosten. “Zo creëren we uitgaven die ook buiten de context van een voorstellingsbezoek betekenis hebben, bijvoorbeeld bij het beluisteren van een opname of als naslagwerk.”

De samenwerkingspartner bij deze publicaties, De Nieuwe Toneelbibliotheek, is in 2009 opgericht om Nederlandstalige toneelteksten in pocketformaat te publiceren. De teksten worden in winkels, maar ook als print-on-demand (via www.denieuwetoneelbibliotheek.nl) en online document verkocht. Via De Nieuwe Toneelbibliotheek kost een libretto € 12,50. Bij De Nationale Opera bieden we de libretti rond voorstellingen aan voor slechts € 7,50.

Tot op heden verschenen de libretti van: *Don Giovanni*, *Salome*, *Eurydice - Die Liebenden*, *blind*, *I have missed you forever*, *Tosca*, *Der Freischütz*, *Carmen*, *Königskinder*, *Blue*, *Turandot* en *Giulio Cesare*.

TE KOOP IN DE WINKEL
—
De libretti zijn te koop in de winkel in ons theater.

PROGRAMMABOEKEN
—
Het apart uitgeven van de libretti heeft ook gevolgen voor onze programmaboeken. Deze worden verkocht voor €5 per stuk én gratis online beschikbaar gesteld. Hierin zijn behalve een synopsis en bezettingsinformatie ook interviews, achtergronden en beeldmateriaal opgenomen.

WOORDZOEKER

Streep de aan deze Odeon gerelateerde woorden weg en zet de letters die overblijven achter elkaar.

B	S	K	L	A	T	A	R	E	P	O
L	E	E	N	I	K	N	A	R	T	N
L	L	R	S	O	R	E	Y	T	B	O
L	L	E	C	C	A	N	E	R	A	E
A	A	L	W	K	H	L	I	A	K	L
B	R	S	M	R	E	U	A	S	E	O
W	S	I	L	I	O	L	M	K	R	P
O	F	E	H	R	E	N	G	A	W	A
N	K	C	O	L	L	U	B	T	N	N
S	I	A	R	S	D	N	U	O	S	N
M	M	E	I	T	U	L	O	V	E	R

BAKER
BERCKEL
BULLOCK
EISLER
MICHIELETTO
NAPOLEON
OPERA
ORWELL
RANKINE
RASKATOV
REVOLUTIE
SCHUMANN
SELLARS
SNOWBALL
SOREY
SOUNDS
TALKS
WAGNER

Oplossing

COLOFON

Odeon is het Oudgriekse woord voor een aan muziek en poëzie gewijd gebouw. In de 16de eeuw ontstond uit de combinatie van muziek en poëzie het genre opera, in de 20ste eeuw het muziektheater zoals wij dat vandaag de dag trachten vorm te geven.

Odeon
Magazine van De Nationale Opera
Jaargang 31
Nummer 127, seizoen 2022-2023
Oplage 5.000 exemplaren
Uitgave van de afdeling Marketing, Communicatie en Verkoop van Nationale Opera & Ballet
Waterlooplein 22, 1011 PG Amsterdam.
Telefoon 020 551 8117
E-mail info@operaballet.nl
Abonnementen 020 625 5455
Internet operaballet.nl

Rechthebbenden die menen aan deze uitgave aanspraak te kunnen ontlenen, wordt verzocht contact op te nemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ALGEMENE INFORMATIE

Op onze website operaballet.nl vindt u up-to-date informatie over onze programmering.

Met uw vragen over reeds gekochte kaarten kunt u terecht op onze website of bij de kassa van Nationale Opera & Ballet, telefonisch te bereiken via 020 6255 455 of per e-mail via kassa@operaballet.nl.

Gratis verkrijgbaar
Odeon is gratis verkrijgbaar in Nationale Opera & Ballet. Abonnementhouders van De Nationale Opera krijgen *Odeon* gratis thuisgestuurd. Wilt u *Odeon* ook ontvangen? Voor € 15 krijgt u alle vier nummers van het betreffende seizoen opgestuurd. Losse nummers kosten € 4. Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats op per e-mail of telefonisch. Voor de contactgegevens, zie colofon.

Redactie
Luc Joosten, Laura Roling, Naomi Teekens, Wout van Tongeren, Jasmijn van Wijnen

Fotografie
Posterbeelden opera & ballet: Marta Syrko.
Cover, p. 11, 12, 13, 20, 22, 23, 24: Milagro Elstak. p. 2, 36, 37: Allison Michael Orenstein. p. 7: Yaël Temminck (Sjaron Minailo), Michel Mees (Stephanie Pan). p. 28, 29, 30, 31: Stephanie Berger. p. 40: Laurien Riha. p. 47, 48: Elzo Arsenio. p. 50, 51: Lune Visser. p. 54, 55: Altin Kaftira.

Basisontwerp Lesley Moore
Opmaak Mark Drillich
Productie Saskia van Dongen
Druk MullerVisual

NATIONALE OPERA & BALLET